

FÜREDI HISTÓRIA

HELYTÖRTÉNETI FOLYÓIRAT

XIII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM 33.

2013.

Mislyei Sándor hajójának győzelmi emléklakettje
(1949)

(Városi Helytörténeti Gyűjtemény)

A térképen számokkal megjelölt épületek megnevezése:
47. Oroszy pince, 48. felső traktérház, 49. istállók, 50. kápolna,
51. napnyugati épület, 52. konyha, 53. konyha, 54. alsó traktérház, 55. fürdőház,
56. napkeleti épület, 57. Esterházy vendéglő, 58. savanyúkút, 59. édesvízű kút

Pálóczi Horváth Ádám Füred és Arács falut ábrázoló térképének kinagyított részlete a fürdőtelepről
(1785)
(Magyar Nemzeti Levéltár)

TARTALOM

TANULMÁNYOK

Lichtneckert András: AZ ANARCHIÁTÓL A KERESZTIG – A FÜREDI FÜRDŐTELEP KIALAKULÁSÁNAK VÁZLATA	3
--	---

KÖZLEMÉNYEK

Csernussi Gábor: EGY ELFELEJTETT TEHETSÉG, MISLYEI SÁNDOR	14
---	----

HELYREIGAZÍTÁS	16
----------------------	----

Láng Róbert: EGY EMLÉKTÁBLA NYOMÁBAN	17
--	----

Kellei György: ÜZENETEK ODAÁTRÓL – KERESZTURY DEZSŐ ÉS GYURKOVICS TIBOR	21
---	----

ÉVFORDULÓK

Tóth-Bencze Tamás: A 2013. ÉV MÁSODIK FÉLÉVÉNEK KIEMELT ÉVFORDULÓI	23
--	----

KÖNYVSZEMLE

Némethné Rácz Lídia: RÉGI KÖNYVEK	25
---	----

Praznovszky Mihály: Sárköziné Sároviits Hajnalka: ÚJ KÖNYVEK	26
--	----

PÓTLÁSOK

Tóth-Bencze Tamás: PÓTLÁS A „BALATONFÜRED EMLÉKJELEI” CÍMŰ KÖNYVHÖZ	28
---	----

EGYESÜLETI HÍREK

KITÜNTETÉSEK, EGYESÜLETI ÉLET, HALÁLOZÁS	31
--	----

FÜREDI HISTÓRIA
helytörténeti folyóirat

XIII. évfolyam 2. szám 33. 2013.

Alapítva: 2001-ben

Felelős szerkesztő:
ELEK MIKLÓS

Szerkesztő bizottság:
BAÁN BEÁTA, ELEK MIKLÓS,
NÉMETHNÉ RÁCZ LÍDIA, DR. RÁCZ JÁNOS,
TÓTH GYÖRGYI

Nyomdai előkészítés:
TÓTH-BENCZE TAMÁS

Kiadja
a Balatonfüredi Helytörténeti Egyesület

Felelős kiadó:
SZENFNERNÉ VARGA ANIKÓ
elnök

A pecsétnyomat rekonstrukciója
PÁLFFY KÁROLY
grafikusművész munkája.

Ára: 400 Ft

A folyóiratot az egyesületi tagok
tagilletményként kapják.

Megjelenik évenként négyszer:
március, június, szeptember, december

Szerkesztőség:
E-mail cím: furedihistoria@gmail.com

Nyomda:
OOKPress, Veszprém
Felelős vezető: SZATHMÁRY ATTILA

ISSN 1587-9399

E számunk szerzői:

Csernussi Gábor mérnök, a Magyar Vitorlás Szövetség Technikai Bizottságának vezetője

Budapest

Kellei György író, újságíró,

Balatonfüred

Láng Róbert gimnáziumi tanár,

Balatonfüred

Dr. Lichtneckert András történész,

Veszprém

Némethné Rác Livia könyvtáros,
ny. gyűjteményvezető,

Balatonfüred

Dr. Praznovszky Mihály irodalomtörténész,

Nemesvámos

Sárköziné Sárovits Hajnalka könyvtáros,
könyvtárigazgató,

Balatonfüred

Tóth-Bencze Tamás könyvtáros,

Balatonfüred

A folyóirat kapható:

Balatonfüreden a Városi Könyvtárban,
a Szent István téri könyvesboltban,
a Városi Helytörténeti Gyűjtemény
és Kiállítóhelyen,
a Tourinform Irodában és
az Arácsi Népházban.

Köszönjük a szerzőknek, alkotóknak, hogy tiszteletdíjukról lemondtak,
és ezzel támogatták a folyóirat megjelenését.

LICHTNECKERT ANDRÁS

AZ ANARCHIÁTÓL A KERESZTIG – A FÜREDI FÜRDŐTELEP KIALAKULÁSÁNAK VÁZLATA

A balatonfüredi fürdőtelep történetében az átfogó tervezés és a részletek csak együtt vizsgálhatók. A birodalmi gyógyfürdők között már a 18. század végén kibontakozó verseny fejlesztési kényszert szült. A kamarai kezelés idején megfogalmazott 1789. évi első és az 1798. évi második *Situationsplan* (helyszínrajz) alapján úgy látszott, hogy a füredi fürdőtelep néhány év alatt európai színvonalra emelkedhet, azonban a franciákkal vívott háborúk okozta pénzhiány ezt megakadályozta. A napóleoni háborúkat követő nehéz gazdasági helyzet, a papírpénz devalválása, a földesúri jövedelmek megcsappanása sokáig nem tette lehetővé a fürdőtelep átfogó fejlesztését.

Az 1834. évi tűzvész után megszületett *Packh terv* nemcsak a telep újjáépítését, hanem a fejlesztését is célozta, amelyhez csatlakoztak a magánházak tulajdonosai is. Az építkezések befejezése után, az 1848 előtti években sokan úgy vélekedtek, hogy a füredi fürdőtelep európai színvonalra emelkedett, Écsy fürdőfelügyelőnek az 1850-es évek első felében tett külföldi tanulmányútjain szerzett tapasztalatai és Orzovenszky Károly fürdőfőorvos 1853-ban megfogalmazott fejlesztési tervei azonban azt bizonyítják, hogy a szabadságharc utáni években Füred elmaradt a nemzetközi élvonaltól. Emiatt Orzovenszky határozottan kimondta, hogy mindenáron fejleszteni, „*építeni kell!*” Az 1850-es években végrehajtott fejlesztések meghonosították ugyan az európai fürdőkultúra számos elemét, de a tőkeszegénység, a hitel és a tagosítás hiánya miatt csak a kiegyezés idején lehetett elindítani egy nagyobb beruházást.

Az 1865-ben megfogalmazott *Écsy terv* az 1866–72. évi nagyberuházással nagyobb részben megvalósult, de a befejezése az 1890-es évek közepéig elhúzódott. A századforduló után az észak-balatoni vasút elindítása és a szívbetegek szénsavas fürdőkkel való kezelésének lehetősége olyan kihívást jelentett a tulajdonos Bencés Rend számára, amelyre csak a fürdő történetének a legnagyobb beruházásával tudott választ adni. Az 1912–15. évi 2,6 millió koronás beruházás megvalósításával pont került a fürdőtelep két évszázados fejlesztésének a végére, azonban a Rend legnagyobb befektetése az első világháború után egyben a legnagyobb veszteségévé is lett.¹

I. A magánvállalkozók fürdőfejlesztése (1702–1755)

A balatonfüredi fürdőtelep első szakaszának a történetét magánvállalkozók írták. Flasker András (1702–1718) székesfehérvári, Demkovics Miksa (1718–1741) veszprémi, Schuster József (1741–49, özvegye 1749–55) székesfehérvári seborvosok tulajdonosi működése egyenes vonalat alkot a fürdő történetében, amely a tihanyi apátság bérlőként (1749), majd tulajdonosként (1755) való belépése után is folytatódott Rigó József (1751–1755, 1760–1765), Zunkó János (1766–1780) veszprémi seborvosok és a közelebről nem ismert Czeglédi Mihály (1756–1759) személyében, akik a fürdőt bérlőként üzemeltették.

A tihanyi apátság számadáskönyveiből és az átadási leltárból megállapítható, hogy 1749-ben az apátság tulajdonában álló részen egy kocsmá vagy vendéglő, a Schuster özvegyétől bérbe vett fürdőtelepen pedig a seborvosnak lakásul szolgáló emeletes épület szintenként két-két szobával és hét „fürdőház”, valójában fürdőszoba volt.² Flasker 25 forintért vásárolta meg a forrás melletti birtokot, egy romos épülettel együtt 50 forintért adta el Demkovicsnak, aki egy kis fürdőházzal, egy kis faházzal és egy húsz lépés hosszú, de már düledező kőházzal együtt 1208 forintért adta tovább Schusternek, akinek az özvegye 2300 forintot és hat aranyat kapott érte a tihanyi apáttól. Az egyre magasabb adásvételi ár azt bizonyítja, hogy a második és a harmadik tulajdonos jelentős fejlesztést végzett a fürdőtelepen, amely Schuster esetében eladósodáshoz vezetett.

II. A tihanyi apát fürdőfejlesztése (1755–1786)

A máig élő hagyomány a fürdő megalapítását Lécs Ágoston apátnak tulajdonítja, és a fürdő történetét 1743-tól kezdi, ennek megfelelően történt 1943-ban a 200 éves jubileum megünneplése.³ Ez a hagyomány látszólag Horváth Bálint bencés szerzetestől ered, akit minduntalan idéz a szakirodalom. 1848-ban kiadott könyvében így foglalta össze a fürdőtelep 1743 és 1780 közötti történetét:

„*Lécs Ágoston Vilibáld utódja tevé le a balaton-füredi gyógyforrások' csinosbulásának első alapjait, azoknak körét megtisztítatván, 's egyet*

közülök oduba foglaltatván; 1743. közelökben egy fa épületet emeltetett. Még a' század' említett tizedében sok szomszédsági nemesek számos deszka sátorokat állítottak, mellyekben részint néhány he-tekig a' nyár' hevesb napjaiban laktanak, részint csak fürödtek, Füred, 's Arács falukban szállásol-ván. 1748. első vendégfogadó épült a' forrás' köze-leben, 's egy kis fürdőház ott, hol maiglan is az ó fürdőház van. 1754. a' tihanyi apátság által mind a' két épület megnagyobbított, 's a' látogatás igen számos lón. 1763. a' fürdő tér' keleti, 's nyu-goti részein több magán faházikók épültek, 's a' rá következett évben, az uraság nagyobb vendégfoga-dot emeltetett 5 szobára, a' déli, mostan nyilant ál-ló részen; megnagyobbította a' fürdő házat, 's a' gyógyhelyre nézve több kedvező javítások történ-tek, a' forrás' tisztítására, befoglaltatására, a' víz-nek a' fürdő szobákba vezetésére, 's melegítésére nézve.” Ezután a leírás folytatódik az 1775. évi iszonyú felhőszakadással, amely után jobbára még ugyanabban az évben az épületeket újjáépítették, a főkút „hét lábnyi magas kőfallal kerítettett, három csővel is ellátatván. Ekkor kezdetett kőfallal is be-foglaltatni, 's az eligyengetett fürdőtéren néhány fák ültetettek.”⁴

Horváth Bálint könyvének balneológiai része nem más, mint a segesvári születésű Carl Ludwig Sigmund 1837-ben megjelent kiváló munkájának a fordítása az előző 11 év alatt bekövetkezett változások miatti módosításokkal. Sigmund erdélyi szász, a pesti egyetemen szerzett orvosi diplomát, doktori disszertációjának témájául a füredi gyógy-fürdőt választotta. Bécsi orvosként a szifilisz gyó-gyítása terén a világ első professzora lett. Az ázsiai eredetű járványok és állatjárványok megfékezésé-ért, a Monarchia közegészségügyi viszonyainak a korszerűsítéséért végzett tevékenységének a jelen-tősége Semmelweiséhez mérhető. Hazai ismeret-lenségéhez, „magyartalanításához” hozzájárul olyan hibás újraközlés is, amely szerint Sigmund „német balneológus szakíró” (sic) volt.⁵ Sigmund könyvé-nek a balneológiai részét már a kiadás évében ma-gyar fordításban megismerhették a Tudományos Gyűjtemény olvasói. A fordítók elhagyták a vég-jegyzeteket, pedig Sigmund azokban leírta, hogy a fent idézett adatai szóbeli közlésből származnak. Az előszóból megállapítható, hogy adatközlője Adler József, a fürdő főorvosa volt, aki 1819-ben került Füredre, emiatt a működését megelőző idők-re vonatkozó közlései nem származhattak a saját emlékezetéből.⁶ Az adatközlő állításaiiban szereplő évszámok levéltári forrásokkal cáfolhatók, pl. az

1775. évhez kötött események Havranek József-nek, Veszprém megye főorvosának 1784. május 8-án kelt jelentése szerint 1782–84-ben történtek.⁷

A tihanyi apátság Pannonhalmán őrzött régi le-véltárában az 1755–59. éveket kivéve fennmarad-tak a 18. századi számadáskönyvek, amelyekben az apát a legkisebb összegű bevételeket és kiadásokat is feljegyezte. Az 1749–54. évi számadáskönyv szerint a fürdő bérbevételeitől kezdve a tihanyi apát egy konvenciók gazdát (*hospes*) tartott a Savanyú-vízen, akitől bormérésből és egyéb, talán étkezte-tésből származó bevételek érkeztek Tihanyba,⁸ te-hát ekkor egy kocsmáépületnek vagy vendéglőnek kellett állnia a telepen. Más épületből az apátság-nak nem származott bevétele. Ez igazolja Sigmund helybeli adatközlőjét az 1749-ben apátsági tulaj-donban lévő vendéglőt illetően, a többi építkezés-nek azonban a számadáskönyvekben nincs nyoma. A helybeli adatközlőre hivatkozva Sigmund által leírtakat átvette a 19. századi balneológiai iroda-lom, és a mai napig használja a történetírás. Ezzel szemben a számadáskönyvekben három esetben is találhatóak bejegyzések olyan építkezésekre, ame-lyekről semmit sem tudtak az adatközlők. Ilyen a kápolna megépítése 1761-ben, az istállóé 1770-ben és egy azonosíthatatlan épületé 1772–73-ban, ami-kor a mesterembereknek kifizetett összegek nagy-sága alapján valószínűleg a fürdőházon és a ven-déglő építésén vagy átalakításán, javításán dolgoz-tak, amely kelet felől csatlakozott az istállóhoz.

Horváth Ádám az 1785. évi térképen az épüle-teket számokkal megjelölte: 47. Oroszy pince, 48. felső traktérház, 49. istállók, 50. kápolna, 51. nap-nyugati épület, 52. konyha, 53. konyha, 54. alsó traktérház, 55. fürdőház, 56. napkeleti épület, 57. Esterházy vendéglő, 58. savanyúkút, 59. édesvízű kút.

Vajda Sámuel apát 1773 után csak 1780-ban in-dított el egy nagyobb építkezést. 1780–82-ben a régi istálló épületét átalakították szállásokká, és a régi istálló keleti végében a vendéglőn is dolgoz-tak, majd vendégszobákkal bővítették az épületet a Balaton irányában, a végén derékszögben elfordít-va még egy szárnyat toldottak hozzá szolgálati la-kások céljára. Ennek eredményeként megszületett a fordított Z alakot mutató épület. Az új istállót és kocsiszínt 1780–81-ben a mai Kisfaludy utca he-lyén építették fel. A régi istálló és a vendéglő át-alakításával és továbbépítésével létrejött az első traktérház, amelyet a második felépítése után alsó traktérháznak neveztek. A felső traktérháznak ne-vezett második vendéglőt 1781–82-ben emelték.⁹

Az építkezések alapján megállapítható, hogy a fürdő első nagyobb fejlesztése nem Lécs Ágoston, hanem Vajda Sámuel apát érdeme.

Fentiek alapján a Horváth Ádám-féle 1785-ös térképen látható épületek közül négynek sikerült tisztázni az építéstörténetét, azonban nincsenek adataink a térképi jelölés szerinti 51. számú „napnyugati” és az 56. számú „napkeleti” épületekről. Mindkettő a vendégek elszállásolására szolgált, de 1790-ben az előbbiben volt a fürdőfőorvos, utóbbiban a seborvos és két huszár lakása is. A levéltári iratokból az építésük ideje nem állapítható meg, csak az, hogy 1780-ban már álltak. Nem lehet kideríteni azt sem, hogy a gr. Batthyány Alajos, Johann Schildknecht és Johann Georg Haffner bérlőknek az apátság által 1784. július 1-jén épületekért és ingóságokért kifizetett 5000 rajnai forintot összeg mit takar.¹⁰

A Horváth Ádám-féle 1785-ös térképen 55. számmal jelölt L alakú épület, amelyben a fürdőház, a patika és a patikuslakás volt, építésének idejét nem ismerjük. 1743-ban bírósági tanúk felső fürdőházat említettek, tehát a telepen legalább két épületnek kellett állnia. Egy emeletes épület és egy fürdőház szerepel az 1749. évi leltárban. Sigmund közlése, amely szerint 1748-ban a forrásnál egy kis fürdőház létesült azon a helyen, ahol 1836-ban az Ófürdőház állt, teljesen hiteltelen. A tihanyi apátság számadáskönyveiben nincsenek bejegyzések arról, hogy az apátság 1754-ben a fürdőházat megnagyobbította és 1764-ben bővítette. A levéltári források alapján nem állapítható meg, hogy a korábban különálló emeletes épület és a fürdőház helyébe mikor és ki emelte a Horváth Ádám-féle 1785-ös térképen látható L alakú épületet. Az iratokból csak az állapítható meg, hogy a fürdőszobák száma 1749-ben hét, 1790-ben 12, a fürdőkádak száma 1749-ben 23, 1780-ban 28, 1781-ben 36, 1784-ben 40, tehát a fürdőházat többször bővítették.¹¹

III. Kolóniafejlesztés a kamarai kezelés idején (1787–1802)

A Bencés Rend felszámolásáig nem történt újabb építkezés a telepen. 1787. január 11-től a királyi kamara kezelésbe vette a füredi gyógyfürdőt, amely kezdetben a pécsváradi kamarai kerületbe tartozott. 1788 októberében áthelyezték a pesti kamarai kerülethez, amelynek élén kormányzóként (*administrator*) Schilson báró állt. A füredi gyógyfürdőt 1794-ben a kamara szentmártoni kerületéhez

csatolták, de ezzel nem szűnt meg Schilson részvétele a fürdőtelep fejlesztésében.¹²

Johann Freyherr von Schilson báró elszegényedett arisztokrataként vonult be Füred történetébe. A Füredre vonatkozó levéltári forrásokból megállapítható, hogy 1788 végétől egy párját ritkítóan felkészült szakember kezébe került a füredi gyógyfürdő fejlesztésének az ügye. Az öt területen – közgazdaság, pénzügy, építészet, vízügy, földmérés – szakismeretekkel rendelkező kormányzó a sokoldalúságának köszönhetően részt vett Sopron és Ruszt városrendezésében, így megilletné őt a várostervező vagy városrendező mérnök címe.¹³

Füred volt az egyetlen gyógyfürdő, amely 1782-től a kormányhatóságok ellenőrzése, közben 1787 és 1802 között a királyi kamara irányítása alatt állt. Az iratok ismeretében nem lehet kétség afelől, hogy Schilson báró, Thalherr József udvari építész, Krausz János építész és Oesterreicher József fürdőfőorvos a füredi gyógyfürdő birodalmi, vagy ami azzal azonos volt, európai színvonalra való emelését tűzték ki célul. Ehhez mindent előkészítettek, megkapták az udvar támogatását, azonban a franciákkal vívott háborúk miatt a terveiket csak részben tudták megvalósítani. Fejlesztési tevékenységük első szakasza 1792-ben ért véget, amikor a háború miatt pénzügyi okokból az udvar beszüntette az építkezéseket. 1797-ben újakezdték a tervezést, de a Bencés Rend visszaállítása 1802-ben ismét megakadályozta az eltervezett mű befejezését.

A kamarai kezelésbevétele után Thalherr Füredre utazott és felmérte, lerajzolta a fürdőtelep épületeit. A helytartótanács iratanyagában nemcsak Horváth Ádám 1785. évi térképe található meg, hanem a térkép alapján az allék és egy kert kijelölése céljából készített terv is.¹⁴

Ismerve a célkitűzést, egy európai színvonalú fürdőtelep megalkotását, elképzelhető Schilson megrökönyödése, amikor a füredi fürdőtelep térképét közelebbről megvizsgálta. Amit látott, az volt minden várostervező rémálma, mert a telepen alig volt épület, amely bármelyik másikhoz képest párhuzamosan vagy derékszögben helyezkedett volna el. Mit tehetett? Vonalzójával húzott egy egyeneset az egyik kijelölt allé tengelyében (ma Blaha Lujza utca), amely átment a savanyúkúton. Azután erre az egyenesre a savanyúkút metszéspontjában húzott derékszögben egy másikat. Nem törődve a telep rendezetlenségével, a két vonallal a fürdőtelep térképére rárajzolta a barokk várostervezésből jól ismert tengelykeresztet, amelyre egy

szimmetrikusan elrendezett és az ún. rezidencia típusú városnak megfelelő települést tervezett. A fürdőtelep fejlesztésének az első világháborúig terjedő története nem más, mint ennek a rendező elvnek a megvalósítása, kiteljesítése, azaz az utódok nem tehettek mást, minthogy a Schilson által alkalmazott elv alapján építették tovább a telepet – függetlenül attól, hogy ismerték-e vagy nem az ő elképzeléseit.

A füredi fürdőtelep fejlesztésének különossége abban rejlett, hogy lakatlan helyen jött létre. Ebben a tekintetben nem állt egyedül az európai fürdők között. Az ilyen típusú fürdőtelepeknél a fejlesztés célja a telep, gyarmat vagy *kolónia* létrehozása volt, ami szükségessé tette a telep benépesítését és a mindennapi élethez szükséges intézmények felállítását. A kolónia vagy gyarmat fogalmát civilizatórikus jelentésben használták.

Voltak-e a fürdőfejlesztés terén Fűrednek rokonai? Igen, ilyen volt a csehországi Eger (ma Cheb) városához tartozó Franzensbad az 1790-es években és a magyarok által felettébb látogatott Gleichenberg az 1830–40-es években. Franzensbadot történetének a második szakaszában Fűredhez hasonlóan kolóniaként fejlesztették az 1793-ban kiadott királyi dekrétum alapján.

A kor birodalmi és európai gyógyfürdői a 18. század végén már versenyben álltak egymással a fürdővendégek megnyeréséért, s a verseny oda vezetett, hogy kialakult egy egységes követelményrendszer, amelynek minden gyógyfürdőnek meg kellett felelnie, ha talpon akart maradni a versenyben. E követelmények személyi és tárgyi feltételeit a kolóniafejlesztési tervben, az udvarhoz beterjesztett tervezetekben (*Entwurf*) fogalmazták meg, és helyszínrajzokon (*Situationsplan*) ábrázolták.

A tárgyi feltételek a következők voltak: 1. A forrás védelme, az ivókúra és a palackozás megszervezése. 2. Fürdőházak és helyi feladatként balatoni hidegfürdők építése. 3. A közlekedés, a szállások és az étkeztetés megszervezése. 4. A szállások szaporítása a magán építetők részére való parcellázással. 5. A sétaterén és a telepen állék, parkok, angolkert létesítése. 6. Fürdőtelepi intézmények: gyógyszertár, templom, posta, rendészet, szegénykórház, bazár, piac létrehozása és működtetése. 7. Az időtöltés és szórakozás alkalmainak a megteremtése: kávéház, biliárd, térszene, hangversenyek, táncestélyek, bálók, kurszalón, fedett sétány, színház, könyvtár, lövölde, lovaglás, kirándulások, Fűreden még a balatoni sétahajózás, csónakázás és úszás.

A telep új elrendezése és az európai színvonalú fürdőtelep felépítése szinte megoldhatatlan feladat elé állította Schilson bárót és munkatársait. Egy csapásra csak a telep lebontásával és újjáépítésével lehetett volna megoldani a problémát, ehelyett csak azt tehették, hogy ami megvalósult, azt hozzáillesztették az elképzeléseikhez, a végső célhoz. Lépésben haladtak, ha lehetőség volt rá, egy-egy felesleges elemet kiiktattak, egy-egy szükségessé – a koncepciójukhoz igazítva – felépítettek. 1789-ben kidolgozták az első, 1798-ban a második *Situationsplan*.¹⁵

A legnagyobb feladat az ivókúra színhelyét szolgáló sétatér (*Promenád*) vagy gyógytér kialakítása volt, amelyhez el kellett tüntetni a Horváth Ádám-féle térképen 51. számmal jelölt, 1790-ben a fürdőorvos lakásául szolgáló „napnyugati” épületet. Mivel nem bonthatták le azonnal, hagyták, hogy tönkremenjen. Az 56. sz. „napkeleti” épületet kijavították, így még sokáig megmaradt. 1790-ben a seborvos és két huszár lakott benne, egyik szobáját 1802 előtt a posta céljára használták. 1809-ben katonai ispotály, ekkor a seborvos után Schiller háznak nevezték. 1814-ben és 1821-ben borbélyház, borbélyszállás a neve, 1821-ben a patikus bírta, a benne lévő mézarszéket pedig a zsidó vendégfogadósok.¹⁶

A tér északnyugati sarkából el kellett távolítani a zirci kőművesmester tervei alapján 1761-ben felépített kápolnát. Az új katolikus templomnak négy tervezett helyszíne volt az idők folyamán. Az 1789-es *Situationsplan* az új templomot az alsó traktérház Balaton felőli végétől nyugatra helyezte, nyilván azért, mert a telep lelkésze az alsó traktérház végében lakott. Az 1798-as *Situationsplan* a templom helyét a felső traktérháztól északra, az Angolkert déli szélén jelölte ki. Egyik elképzelés sem valósult meg.

A négyszög alakú sétatér helyét, kiterjedését két ellentétes sarkának a meghatározásával oldották meg. A Horváth Ádám-féle térképen látható L alakú, a sétatérhez nem alkalmazkodó épület helyébe Schilson tervei alapján 1790–92-ben felépítették a homlokzatával a térre néző új fürdőházat, későbbi nevén Ófürdőházat, s ezzel kijelölték a sétatér északkeleti sarkát. A 10078 forint költségvetéssel megtervezett építkezés 5873 forinttal többbe került, annak ellenére, hogy a zuhanyfürdő (*Sturzbad*) megépítését elhagyták.¹⁷ Az új fürdőház bejárata a Schilson-féle kereszt hosszabbik szárának a fejenél volt. Az utódok nem tehettek mást, minthogy a sétatér keleti oldalán a Balaton felé terjeszkedve

1835–36-ban felépítették az Újfürdőházat, 1870–71-ben a díszlakot vagy „legújabb házat”, az 1912–15. évi nagyberuházás során a Tibor fürdőt, az új kazánházat és mosodát, közben 1889-ben létrehozták a Klotild és Erzsébet udvart, 1913-ban az Erzsébet Szanatóriumot.

A sétatér délnyugati sarkát a Schilson által megtervezett parcellázáskor kiosztott első két telekkel, és a rajtuk 1798-ig felépített Horváth–Gludovác ház homlokzatával határozták meg. A tér délnyugati oldalának kijelölése inspirálta a felső traktérház északi szárnyának a megépítését, ezáltal a tér északnyugati részének a kialakítását. Az 1798. évi *Situationsplan* egyik változata már tartalmazza ezt a megoldást. A tervek több változatban elkészültek, de teljesen csak 1848-ban valósultak meg a Nagyvendéglő északi szárnyának a megépítésével. 1802-ben csupán annyit sikerült elérniük, hogy a felső traktér épületéhez hozzáépítettek egy emeletes saroképületet, amelynek a földszintjén biliárd- és kávéterem, az emeletén étterem kapott helyet. A kb. 180 m² alapterületű éttermet használták tánc terem és színelőadások céljára is. A régi szárnyat nem bontották le, hanem egy emeletet ráhúztak, és a 22 padlástérbeli deszkaszoba helyén rendes vendégszobákat alakítottak ki. Mivel az eredeti alapfalakat meghagyták, megghiúsult az épület elforgatását, ezáltal az utca kiegyenesítését célzó terv.¹⁸

A sétatér déli részén álló alsó traktérházzal nem tudtak semmit sem kezdeni. Emeletráépítését megtervezték,¹⁹ de nem valósult meg, s az 1826-os tűzvész után lebontásra ítélték. Így a tér kinyílt a Balaton felé, aminek kezdetben nem tulajdonítottak jelentőséget. A Schilson-féle kereszt rövidebbik szárnyának déli végébe – a retirádák helyére – az 1877-ben felállított második Kisfaludy-szobor került. A térről való eltávolítása 1913-ban az egyetlen eltérés az eredeti barokk várostervtől.

A tér északi oldalának a lezárását is tervbe vették. Schilson előbb garnizállót akart építeni, majd Thalherr 1798 májusában a későbbi Gyógyterem helyére egy földszintes új épületet tervezett. Az épület bejáratát ugyanoda tette, ahol ma a Gyógyteremé van, a Schilson-féle kereszt rövidebbik szárnyának az északi végébe. Az épületnek nem adtak nevet, két szárnyán vendégszobák és konyhák, a közepén társasági célokra alkalmas nagy terem látható. Az 1870-es Pecz tervhez és az 1880-ban átadott Gyógyteremhez képest számos előnyös tervezői felismerést tükröz, amelyeket a helytartótanácsi iratok között megőrzött magasságmérések bizonyítanak.²⁰ Egyfelől el akarták kerülni azt,

hogy az új épület akadályozza az Angolkertből a Balatonra való kilátást, másfelől – Mangold Henrik 1894-es emlékirata szerint – az emeletes Gyógyterem elzárta a légáramlatot, ennek következtében kellemetlenül felmelegedett a sétatér levegője. Mangold csupa olyan változtatást javasolt a Gyógyteremen – a hátulsó fal áttörése, hátsó ajtó, ablakok beépítése a szellőzés végett –, amelyeket teljes mértékben figyelembe vett egy évszázaddal korábban az új épület tervezője! Emiatt Thalherr szerényebb épületterve magas fokú szakértelemről és előrelátásról tesz bizonyosságot.

A Budai Újság 1792. decemberi számaiban megjelent hirdetések után Schilson tervei alapján megindult a mai Blaha Lujza utca két oldalán kihasított háztelkek kiosztása. 22 telekből 1793-ban hét, 1794-ben három talált gazdára, de csak öt telken építkeztek. Elsőként 1794-ben Thurszky András tisztartó háza készült el. Artrich Péter, gr. Széchényi Ferenc jószágigazgatója 1794-ben kezdte az építkezést, így 1795-re be is fejezhette. Ő volt a „Tallián ház”, ma Kedves cukrászda építője. Két telken 1798-tól állt a Horváth–Gludovác ház. Ferderber Máté budai csokoládékészítő 1794-re felépítette a házát, de nem fejezte be teljesen, 1814-ben eladta Petrovits Máté fürdőorvosnak. A ház a Kedves cukrászdával szemben állt.

A téren és a sétautakon fasorokat, allékat ültettek, hogy a vendégek az ivókúra ideje alatt vagy szabadidejükben árnyas helyeken sétálhassanak. Az Arács és Füred felé vezető és a Blaha Lujza utca helyére 1786-ban tervezett három allénak a fókuszában a sétatér áll, hasonlóan a barokk városok központjából kiinduló hármassugarúhoz. A természet és az urbanus környezet szimbiózisát hivatott biztosítani az Angolkert, amelynek a munkálatai Schilson irányításával már 1789-ben elkezdődtek, de az alapítás csak 1790-ben a terület megszerzésével történhetett meg. Eljutottak az első szakasz, a botanikai terv megvalósításáig, de sohasem valósult meg a második szakasz, az építészeti rész, legfeljebb az 1841-ben és 1860–70 között felépített nyári színekörök tudhatók be ilyeneknek. Az 1789. évi *Situationsplanon* megjelölt létesítmények – Nymfák terme, keleti torony, diadalív, „kis Tihany”, Daphnis-völgy, Hála temploma, Egyetértés temploma, Veteránus barlang stb. – megvalósításáról pénzügyi okok miatt szó sem lehetett, és Schilson 1792-ben már csak egy emlékműre korlátozta a terveit.²¹ Az 1877-től beültetett Fenyvessel befejezték a fürdőtelepi erdő telepítését, de ezáltal végleg lemondtak a Pecz terv és az Angolkert megvalósításáról.

Horváth Ádám *Balatoni hideg-ferdő* című verse szerint a Szily József Pest megyei alispán által 1783-ban felállított hidegfürdőt a szél elsodorta. A levéltári iratok szerint a hidegfürdő anyaga a somogyi partra sodródott, egy ideig a zamárdi plébánia udvarán tárolták, majd visszaszállították és újból felállították.²² Javítására 1790-ig vannak bejegyzések a kamarai számadásokban. Bevétel csak egy évben származott belőle. Ebből az következik, hogy az 1789-es *Situationsplanon* nem egy tervezett, hanem egy létező hidegfürdő látható. Sorsa ugyanaz lett, mint Szily alispán fürdőházáé, a vihar ezt is szét döntötte, többé nem állították fel. Oesterreicher Manes József 1797-ben új, stabil hidegfürdőt tervezett, amelyet a part felől a bejárást szolgáló töltéshez, a Balaton felől láncokkal egy osztott fakeretbe foglalt kötöltéshez rögzítettek. A partról a töltésen át az ambitusra lehetett jutni, onnan két helyiségbe, amelyekben egy-egy kis méretű medence volt.²³

IV. A Bencés Rend fürdőfejlesztési tevékenysége (1802–1917)

1. A restitúciótól a Packh tervig

A Bencés Rend visszaállításáról rendelkező 1802. március 12-én kiadott restitúciós diplomába foglalták, hogy a Rend köteles a fürdőtelepen megkezdett építkezéseket befejezni és a gyógyfürdő fenntartásáról gondoskodni. Ennek megfelelően a főapátság fizette a felső traktérház emeletréépítésének és saroképületének a befejezéséhez szükséges kiadásokat 1802-ben. 1816-ig újabb építkezés nem történt, és az 1814. évi uradalmi épületösszeírás szerint a tihanyi apátságnak a fürdőtelepen az alább felsorolt épületei álltak.²⁴

1. Felső traktérház: 40x6 öl; téglá, kő zsendely; 18 szoba, konyha, kamra, biliárdszoba, pince. A tetejét foltozni kell, az ambitus kikopott.

2. Alsó traktérház: 40x4 öl; téglá, kő zsendely; 12 szoba, konyha, kamra, ebédlő, pince. Teteje rossz, ambitusa kikopott, kályhája hasznavehetetlen.

3. Thurszky-ház: 7x6 öl; téglá, kő, zsendely; 6 szoba, konyha, kamra, pince. A pince torka rossz. – Mosóház az udvaron: 4x2¼ öl; téglá, kő zsendely; 2 szoba, konyha. Ajtaja rossz. – Istálló: 10x3¾ öl; téglá, kő, nád; félszer. Kapuja rossz.

4. Fürdőház: 30x5¾ öl; téglá, zsendely; 13 szoba, konyha, 14 fürdőszoba, két kamra. Teteje és padlása hibás.

5. Borbélyház: 10x4¾ öl; kő, zsendely; 7 szoba, konyha, két kamra, mézsárszék. Teteje rossz, a folyosó felett dűlőben van.

6. Hajdúház: 7x3¾ öl; kő, zsendely; 2 szoba, 2 konyha. Teteje rossz.

7. Ambrus páter háza: 9x4 öl; téglá, zsendely; 3 szoba, konyha, kamra, pince. Teteje s pallása rossz.

8. Pálinkaház: 14x3¾ öl; kő, nád; 1 szoba, konyha, pálinkafőző hely, istálló. Teteje meglehetősen, a pallása rossz.

9. Nagy vendégistálló: 26x4¾ öl; kő, nád; félszer, két kisebb mellékistálló. Födélfái rosszak, a fala összehasadozott.

10. Kisebb vendégistálló: 16¾x2¾ öl; kő, nád; félszer, más istálló, kamra, pince. A kis pince beszakadt.

11. Kápolna: 3¾x3 öl; téglá, kő, zsendely. Teteje rongyos, a harangláb elrothadt.

1816-ban Fülöp József veszprémi postamester felépítette a Postaházat, amelyben Katzenbeußer Mihály alsó traktér 1818-ban kiállított bizonyáglevelé szerint 26 szoba volt. Sigmund szerint 1837-ben a kétemeletes postamesteri házban 26 szoba és a földszinten postahivatal volt. Horváth Bálint szerint az épületet az 1834-es tűzvész után bővítették egy emelettel, a szobák száma azonban 1816 és 1878 között nem változott!²⁵

Az 1821. évi újabb épületösszeírásig az uradalmi épületek száma kettővel, a szobák száma hússzal gyarapodott. A Thurszky-házat az udvarán lévő istállóval a felső traktér használta, miként 12 szobát a fürdőház emeletén és a nagy vendégistállót. A patikus bírta a fürdőház földszintjét a fürdőszobákkal, az emeleten két szobát 50 forint értékű gyógyszer fejében, és a borbélyszállást a fürdőház délkeleti sarkánál álló „napkeleti” épületben. A Thurszky-háztól nyugatra a Ferderber-féle telken az alsó udvaron nyolc szobával, nagy ebédlővel megépült az egyik, a felső udvaron hét szobával a másik zsidó traktérház. Az építkezés 11 938 forintba került, az építési munkákat 1816. május 22. és 1817. június 28. között fizették ki.²⁶ Az 1816 augusztusában megkötött bérleti szerződéssel az épületet 1817-ben használatba vették.²⁷

Az 1826. évi tűzvész után az alsó traktérházat lebontották. A fürdőház mögött megjelent egy új uradalmi épület, amelytől 1828-ban a Horváth ház sarkáig egy hosszú, alacsony kőkerítést húztak – „közben-közben rajta lévő alaton kő oszlopokkal, azok között pedig tsinos stakétákkal” –, amely a veteményeskerttől, később az alsó parktól elválasztotta és díszesebbé tette a sétateret.²⁸ Ez a kőkerítés

látható Libay Károly Lajosnak a Kisfaludy-Albumban megjelent litográfiáján.

Az 1834-es tűzvész után a telep továbbfejlesztését célzó *Packh terv* az Újfürdőházzal folytatta a Schilson-i elgondolás megvalósítását. Az Ó- és Újfürdőház és a Nagyvendéglő tervrajzán azonban nem Packh János, hanem Hainzl József kőművesmester aláírása olvasható.²⁹ A tér északi oldalára, az 1831-ben megnyitott kőszínház mellé Packh által tervezett templom nem épült fel, így a kőszínház lebontása után a Gyógyterem felépítésével mégiscsak megvalósult az eredeti Schilson-i elgondolás.

Nagy változás történt a felső vendéglőnél, amelyet egybeépítettek a Thurszky-féle házzal és a paplakkal, így teljes hosszúságában, a mai állapotnak megfelelően kialakították a 61 szobás Nagyvendéglő utca felőli szárnyát. A paplak az Arany Szarvashoz címzett vendéglő helyén állt, eredetileg a fürdőre érkező szerzetesek elszállásolására szolgált.

1842-ben megkezdték az Ófürdőházat az izraelita vendéglővel összekötő egyemeletes Keresztház építését, amelyet 28 szobával 1843. június végén adtak át a vendégeknek.³⁰ 1846-tól 1848-ig felépítették a Nagyvendéglő új kávéházát és éttermét, 1849-ben a konyháját. Két helyen is elindult az a folyamat, amely az udvarok kialakulásához vezetett.

1831-ben átadták a kőszínházat, 1841-ben felépítették az első nyári színpárt vagy Arénát, 1860 és 1870 között több szakaszban a másodikat, amelyet 1913-ban főszolgabírói rendeletre bezártak. Lengyel Soma műterme, a „fényírda” 1864-től működött. 1844-ben a fürdőháztól 150 lépésre, az Angolkert szélén felállították az első lövöldét, amely zavarta a vendégek nyugalma, ezért 1852-ben az Angolkerttől északra új lövöldét emeltek. 1844 tavaszán a „hangászkarnek” lakást építettek, amelyben a zenészek lakhattak. Czizler Győző becslésekor, 1888-ban és 1892-ben a zenészek szállása a lövölde helyén lévő épületben volt. 1837–38-ban Gläser Lipót bérlő a saját pénzéből emelte az új Esterházy vendéglőt és szállodát. A zsidó traktérokhoz tartozott a borbélyházban lévő mézarszék. 1839-ben elkészült a pékház és az Angolkertből az istállók mögé helyezett kovácsműhely.

2. Vándorló épületek

Nemcsak a tervezés, hanem a történeti kutatás számára is nehézséget okozott és okoz egyes épületeknek a fürdőtelep szűkössége miatti vándorlása.

A templomon kívül ilyen volt az izraelita traktérház, a lelkész lakása, a hajdúk lakása, a nagy vendégistálló a kocsiszínekkel együtt, a boltok, a piac, a zenészek lakása és a szegénykórház.

A tihanyi apát az 1820-as években a parcellázáskor üresen hagyott egy telket a felépítendő templom számára. Ez a telek a volt Ferderber-féle telektől nyugatra feküdt, azaz a mai Baha Lujza Szálloda és Étterem telkével azonos.³¹ Az apát elgondolását az indokolta, hogy a zsidó vendéglő, majd az Arany Szarvashoz címzett vendéglő helyére a paplak, felette a dombra a plébánialak került, így megvalósulhatott volna a három egyházi célokat szolgáló épület egy helyre való telepítése. Packh az 1834-es tűzvész után a templom helyét a sétatér északi oldalán, az 1831-ben megnyitott kőszínháztól keletre jelölte ki, ezáltal megoldotta volna a sétatér észak felől való lezárását. A templom Packh által készített tervrajza még erre a helyre készült, azonban az utolsó pillanatban a helyszínt megváltoztatták, Fruman Antallal a tervrajzot átdolgoztatták, s 1841 és 1846 között a telep nyugati szélén felépítették a Kerek templomot, így 1846-ban elbonthatták a kápolnát.³² A Kerek templom a Schilson által megrajzolt kereszt hosszabbik szárának talppontjában helyezkedik el. Ma már célszerűtlen elhelyezését az utca közepén az magyarázza, hogy az 1840-es években a tihanyi apát birtoka a kápolna mögött végződött.

Az izraelita traktérház a fürdő zsidó vendégeinek az elszállásolását és étkeztetését szolgálta. Az 1780-as években az alsó traktérház melletti két konyhából az egyiket használták, majd a telep nyugati szélén épült számukra egy konyha a pálinkaházzal közös épületben. 1817-ben a zsidó traktérház átadásával megszűnt a zsidó konyha, így 1821-ben az épület egyik felében kialakíthatták a „*polgári ispitát*” vagy szegénykórházat, a másik felében egy ideig megmaradt a pálinkaház. Az 1817-ben átadott alsó és felső zsidó traktérházból az 1826-os tűzvész után – az Arany Szarvashoz címzett vendéglőnek az izraelita traktérházak helyén való felállítása miatt – el kellett költözniük. Előbb egy 7 szobás épületbe költöztek, amelyet 1836-ban a Panaszkönyvben kifogásoltak: „*A szorult levegői apró szobák közel az istállókhoz éppen nem alkalmasak egészséges ebédlőknek, tágosabb és kényelmesebb nagyon kívánatos volna.*” 1837-ben vehették birtokukba az arácsi határon álló istállók és kocsiszínek helyén kialakított 15 lakószobát.³³ Innen az 1867–68-ban felépített izraelita, későbbi nevén Löbl-vendéglőbe (ma Balaton Étterem) költöztek.

A fürdőtelepi lelkész lakása 1814-ben és 1821-ben az alsó traktérház déli végében volt. A kamarai időszakban alkalmazott, majd a Bencés Rend visszaállítása után elbocsátott kertész lakása a hajdúké lett, azonban a Balatonra való kilátást zavaró hajdúlakásokat az 1820-as években lebontották, és a hajdúkat a megüresedett plébánialakásba költöztették. Az 1825-ben készített helyszínrajz szerint a volt plébánialakásban már a hajdúk laktak. Ebből következően a plébánoslakás ekkor már másutt, 1834-ig a Thurszky házban volt. A paplak feletti dombon álló plébánialak 1835-től szerepelt a hirdetésekben, a földszintes épület hét szobájából három kiadtak a fürdővendégeknek. Écsy szerint 1835-ben épült, de ekkor legfeljebb a felső zsidó traktérház plébánialak céljára való felújítását, átalakítását végezheték el.³⁴

A szobák száma és a terepviszonyok segítenek a mai Kedves cukrászdával szembeni telek kibogozhatatlannak látszó építéstörténetének a rekonstruálásában:

1. Ferderber Máté budai csokoládékészítő 1794-re megépítette a kávéháznak, biliárdteremnek, szállásoknak szolgáló házat, amelyhez megkapta a személyéhez kötött kávéfőzési jogot.³⁵

2. 1814-ben Petrovits Máté fürdőorvos megvásárolta a házat, tőle azonban a tihanyi apát elővételi jogával élve elvette, és 1817-ben a telken felépítette az alsó zsidó traktérházat nyolc és a felsőt hét szobával.

3. 1827-től 1834-ig a helyükön működött a 15 szobás Arany Szarvas vendéglő, amelynek utcai és dombon fekvő épületében kiadó szobák voltak. Az utcai épületet alsó vendéglőnek is nevezték, emiatt keverhető össze a későbbi alsó (Kisfaludy) vendéglővel!

4. 1835-ben az Arany Szarvas felső része lett a 7 szobás plébánialak, az utcai része a paplak, amely a felső vendéglővel és a Thurszky-féle házzal való egybeépítése után a 61 szobás Nagyvendéglőhöz nyugat felől csatlakozott.

Szintén vándorépület volt a vendégistálló a kocsiszínkel együtt. Nagy mérete miatt négy helyen is volt. 1780-ig az alsó traktérház helyén állt, ahonnan a mai Kisfaludy utca helyére költöztették. A kiosztott parcellákon felépült Horváth és Artrich házhoz (ma Kedves cukrászda) tartozó istállók és kocsiszínnek miatt innen áthelyezték az arácsi határra, ahonnan az 1834-es tűzvész után visszaköltöztették a mai Kisfaludy utca déli oldalára. A vasúti közlekedés feleslegessé tette az istállókat és a kocsiszínket, ezért az épületet fokozatosan átalakí-

tották. 1888-ban az északi részében 3 istálló, kovácsműhely, kamra, 2 konyha és 5 lakószoba a cselédség számára, nyugati részében egy konyha, déli részében izraelita imaterem, 3 fészter, hajdú- és kertészlakás kapott helyet. Az istállók helyére Écsy fürdőigazgató már az 1865. november 30-án kifejtett elképzeléseiben emeletráépítéssel egy szállodát tervezett, amely azonban csak 1894-ben épült fel, és 1895-ben Ipoly szálló néven adták át a közönségnek.

A Miskolczy Károly által 1837-ben említett közborházat a bérlet fizetésekor később istállók melletti vendéglőnek, alsó vendéglőnek, Balatonparti vendéglőnek nevezték. 1847-ig a bérletek között nem található, mert az ott folyó bormérésért is a Nagyvendéglő bérlője fizette az árendát. Először 1848-ban vált önálló bérlet tárgyává. A bérlője egészen 1869-ig Ottman Mihály, akit Rabsch Róbert követett 1878-ig, azonban már az ő idejében Katona Ferenc volt a másodbérlő vagy vendéglős, azután 1878-tól 1881-ig ő lett a bérlő is. 1881-ben Károlyi Nándor átvette a Katona-féle bérletet, ettől az évtől nevezték Kisfaludy vendéglőnek.³⁶

A fürdőtelepi kofákra az 1780-as évektől vannak levéltári adatok. 1797-ben a telep privilégiumot kapott heti vásár tartására, s ezután több alkalommal változtatták az egyre szaporodó boltoknak, sátraknak és a piacnak a helyét. 1837-ben Sigmund leírása szerint az Ófürdőház elé hét bolt épült, amelyek az Ófürdőház és a Nagyvendéglő között helyezkedtek el. Ezenkívül a Horváth ház földszintjén hárman béreltek boltot. Az 1840. évi térképen öt bolt látható az Angolkert déli szélén. A fürdőorvosi jelentés szerint 1841 tavaszán 11 kalmárbolt épült az utcában, amelyek a hely nagy díszére váltak, „mert ezek által az ezelőtt *sarkos ucza egyenes vonalátú lőn*”. Az 1840–41. évi számadások szerint bérletet fizettek a bormérésért, az ebédlő melletti két szoba, az izraelita vendéglő, kovácsműhely, pékség, mészárszék, grádicsbolt, sétatéri kettős bolt, fűszerárus boltja, grádics alatti bolt, a sétatéri 1–8., és az utcai 1–11. számú boltok, azonkívül három sétatéri, és 1840-ben három ház mögötti sátor után. A földött sétány és a Gyógyterem átadása után a földött sétány és a kolonád alá is telepítettek boltokat. A piac helyét többször változtatták, 1800-ban a sétaterről a domboldalra akarták telepíteni. A forgalom miatt a kereskedők és a kofák a Játékszín előtt elhaladó megyei út mellett telepedtek le, ahonnan 1836-ban a park szélére terelték őket, majd a Horváth ház alatt lévő boltok elé került a piac.

3. Az Écsy terv

Az 1850-es évek modernizálási kísérlete, az 1853-as Orzovenszky terv után a kiegyezés közeledtével megszületett az *Écsy terv*, amelyet a fürdőfelügyelő 1865. november 30-án foglalt írásba a főapát számára. A fürdőfelügyelő leszögezte, hogy a füredi gyógyfürdőt az eddigi uradalmi (*oeconomicusi*) gazdasági rendszerből ki kell emelni, és önálló üzleti vállalkozásként (*Geschäft*) kell működtetni. A legelső teendőnek az intézet önállósítását tartotta egy igazgató vezetése alatt, aki a tihanyi apát közvetlen alárendeltségében és a főapát „véd szárnyai” alatt tevékenykedik. Ennek előnye lenne a döntési idő lerövidülése. Az évente képződött tiszta jövedelmet fejlesztésre kell fordítani. Sürgősen szállásokat kell építeni, mert az egész telep területén lévő 360 szoba kevés, ha a fürdőintézetet világhírűvé akarják tenni. Szükség van fedett sétányra, amelybe belefoglalják a gyógykutakat és a savodát, és összekötik az Ófürdőházzal, amelyben a földszint egyik felét a vendégek használnák, a másikon kapnának helyet a boltok, a gyógyszertár és a savoda. A melegfürdőket az izraelita vendéglő épületében lehet elhelyezni, az új izraelita vendéglőt pedig az istállóknál kell megépíteni, mivel a vasút megnyitásával azok feleslegessé válnak. Az istállókra emeletet kell húzni és az épületben szállásokat kialakítani. Az Újfürdőháztól délre szállásoknak való épületet kell emelni a savanyúkútból jövő vízzel feltöltött fürdőmedencével. A régi színház helyén idővel meg kell építeni a gyógytermet, házhelyek osztásával lehetővé kell tenni a magánépítkezést. Folytatni kell a sétányok építését, az egész fürdőintézetet egyetlen nagy kertté kell alakítani, amelyhez a faiskola elegendő fát és bokrot termel. A vendégek elmaradását a megfelelő hidegfürdő hiánya és a Balaton lecsapolása következtében támadt kellemetlen bűz okozta, amin részben segített az apát intézkedése a hidegfürdők beljebb viteléről. Az árakat a külföldi fürdők áraihoz kell igazítani. Mivel a fürdőintézetnek nincs tartaléktőkéje, a tiszta jövedelem pedig nem elegendő az építkezésekhez, szükség van hitelre, amelynek terheit az intézet fogja viselni.³⁷

1866 és 1872 között 208 550 forint befektetést eszközöltek a fürdőtelepen, amelynek főbb eredményei: a Balaton-part feltöltése 7289, új hidegfürdő 12 512, új melegfürdő 43 144, virágház 2422 és izraelita vendéglő 6271 ezüstforintért való felépítése. Költöttek még az Újfürdőház átalakítására 7935, a Keresztházéra 2862 forintot. A gépház és a

műhely építése 6141, a gőzgép, a vízvezeték és a víztartályok 20 969 forintba kerültek. A legfényesebb eredmény a legújabb háznak nevezett díszlak, gőz-, zuhany- és tükörfürdő felépítése volt 89 610 forintért, és haszontalan kiadás lett az Erzsébet királyné beharangozott, de elmaradt látogatására költött 6220 forint.³⁸ Az Écsy terv több pontjának megvalósítása későbbre tolódott, így a fürdőközönység régi-régi óhaja csak 1878-ban teljesült a fedett sétány, 1880-ban a Gyógyterem átadásával.

Az 1866–72. évi beruházás miatt a Bencés Rendnek 100 ezer forint hitelt kellett felvennie a Veszprémi Takarékpénztártól. Ez a hitelfelvétel indította el tulajdonképpen a második parcellázást. Az 1790-es évekbeli első parcellázáskor a háztelkeket nem adták el, csak feltételesen bérbe adták az építésre vállalkozóknak a földesúri jog elismerésekként kiszabott évi 4 ezüstforint bérleti díj ellenében. Az 1866-ban engedélyezett második parcellázáskor a tihanyi apátság törzsvagyonához tartozó háztelkeket eladták, ami csak az uralkodónak, mint főkegyúrnak a hozzájárulásával történhetett. A 30 kihalított telek 18 személy tulajdonába került, mert voltak, akik több telket is megszereztek, pl. Döry Lajos és Kállay Gyula 4-4, Huray István, Halász Gedeon 2-2 telket. 1867-ben lett telektulajdonos özv. Szücs Lajosné, Huray István, Jókai Mór, gr. Esterházy László, Rund Bernárdné, Kocsi Horváth Sarolta, 1868-ban további öt, 1869-ben kettő személy. A többi telek 1871 és 1899 között talált gazdára.

Écsy László fürdőigazgató nyugdíjazása előtt kiobbant válság végül nem vezetett a gyógyfürdő eladásához vagy bérbeadásához, hanem egy újabb beruházással újjávarázsolták a fürdőtelepet. Huray István 1889. évi fürdőorvosi jelentése szerint hatalmas összegből korszerűsítették a meglévő épületeket és berendezésüket. A vízvezeték-hálózatot kiterjesztették a fürdőhely egész területére, az apátsági épületekben bevezették a klozett-rendszert és a szennyvíz szűrését, hogy csak tiszta, szagtalan víz kerülhessen a csatornába és a Balatonba. Az Ófürdőházat felújították, kényelmes és elegáns bútorzattal látták el, a folyosókat cementlapokkal burkolták, a lakó- és fürdőszobákba villanyjelzőket szereltek be. A melegfürdőkben a szénsavas cinkkádfürdők számát kettőről hétre emelték, a fakádak többségét cinkkádkra cserélték. A legnagyobb beruházás a régi balatoni hidegfürdők helyett épített díszes, 12 tornyos fürdőházzal valósult meg, amelyhez kényelmes magánfürdők, terjedelmes férfi és női uszodák tartoztak. A Ferenc József-forrás fölé új tetőt emel-

tek. A közönség kedvelt sétahelyét, a Deák Ferenc-sétányt 150 méterrel meghosszabbították, a nádas kiirtása után a meglévővel egyenlő szintre feltöltötték. A parkot rendezték. Az előző évben szünetelő gőzhajózást Siófok és Balatonfüred között a Stefánia Yacht Club kebeléből alakult részvénytársaság újraindította. Összességében „Balatonfüred európai színvonalra helyeztetett”,³⁹

Az 1889. évi beruházás a fürdőtelep vagyoni értékét jelentősen megnövelte. Czigler Győző 1888. és 1892. évi becslése szerint – figyelmen kívül hagyva a telek 116 ezer, a gyógydíjakból és a fürdőközönség adományaiból épített színpör 7 ezer, az üvegház 900, a zenepavilon 300 forintos értékét – a tihanyi apátság tulajdonában lévő fürdőintézet értéke kerekítve az 1,4-szeresére emelkedett. Az

Écsy terv megvalósításának befejezéseként 1892 és 1894 között 101 240 forintot költöttek a Kisfaludy és Balaton vendéglő átalakítására és az Ipoly szálló megépítésére.

4. A modern fürdőtelep létrejötte

A hajóközlekedést 1889-ben egy részvénytársaság megszervezésével oldották meg, az észak-balatoni vasút 1909-ben indult el. Ezek következtében Füred vendégforgalma és a bevételei emelkedtek. Miután Sümegi József 1902-től egy évtized alatt megalapozta a szívbetegség szénasavas fürdővel való kezelését, a Bencés Rend elszánta magát a 2,6 millió korona értékű beruházásra, amely a modern fürdőtelep létrejöttét eredményezte.

Az 1912–15. évi beruházások koronában kifejezve

Erzsébet udvar	1 011 670
Tibor fürdő	548 919
Gyógyterem és veranda	87 431
Partfal és szabad lépcső	6 303
Prister-medencék	22 699
Csatornázás, sziklafejtés	22 904
Villamos szerelés	122 315
Igazgatói lak	42 617
Vendéglős lak	14 419
Konyha	11 517
Posta	11 677
Mészárszék	3 945
Szénasavas medence	4 288
Gyógytér rendezése	26 857
Bolthelyiségek	7 131
Ipoly udvar	12 125
Grand Hotel	197 613
Löbl vendéglő	2 601
Régi gépház	1 035
Gyógyszertár	2 233

Jégverem	1 015
Kisfaludy-szobor áthelyezése	1 149
Teniszpályák	1 590
Általános építési számla	21 867
Új kazánház és mosoda	208 897
Zenepavilon és töltőhely	16 399
Kisfaludy mozgósínház	18 806
Ferenc József-kút átépítése	3 030
Ferenc József-forrás átvezetése	2 287
Szennyvízáttemelő telep	6 849
Koller üzlet	685
Kurzweil műterem	596
Tereprendezés	1 355
Templom utcai vízvezeték	5 630
Balatoni vízsűrő berendezés	12 720
Aszófői elektromos csatlakozás	6 440
Orvosi felszerelés és műszerek	70 000
Forrásfoglalás	57 400
Összesen:	2 597 014

1918. január 1-től 50 évi időtartamra bérbe adták a fürdőtelepet a Balatonfüredi Gyógyfürdő és Forrásvíz Vállalat Rt.-nek. Az évi bérleti díj alapján a befektetés kilenc év alatti megtérülésére lehetett számítani, azonban a korona devalválódása miatt a bérleti díj értéke évi 2400 pengőre csökkent. A hatalmas veszte-

ség sohasem térült meg a Bencés Rendnek, de szívós pereskedés után, 1935. január 1-jétől ismét saját kezelésben működtette a fürdőtelepet egészen az 1949-es államosításig.⁴⁰ Végig úgy cselekedtek, ahogyan évtizedekkel korábban megfogalmazták: a füredi fürdő a Bencés Rendre nézve becsületbeli kérdés.

Jegyzetek:

1. A teljes levéltári forrásanyagot és irodalmi hivatkozásokat a közeljövőben megjelenő fürdőtörténetben közöljük. Dolgozatunkhoz elsősorban Sigmund (1837), Orzovenszky (1863), Jalsovics (1878), Sörös (1911), Dobrovits (1979), Szűcsné Mezei Márta (1985), Zákonyi (1988), Hudi (1989), Elek Miklós (2006), Némethné Rácz Lídia (2008) és Katona Csaba írásait használtuk.
2. A leltár lelőhelye: PBFL TAL Acta abbatiae. fasc. 11. nr. 66. litt. d.
3. Sörös (1911) és Bálint Nagy István (1930) nyomán ezt az álláspontot képviseli az orvostörténeti szakirodalomban Magyary-Kossa Gyula is: Magyar Orvosi Emlékek. Értekezések a magyar orvostörténelem köréből. IV. Budapest, 1940. 197–199.
4. Horváth Bálint: A' füredi-savanyúvíz 's Balaton' környéke. Magyar-Óvárott, 1848. 9–11.
5. Vö. „Oh Füred, drága Helikon...”. Vál., szerk. és az utószót írta Matyikó Sebestyén József. Balatonfüred, 2006. 253.
6. Sigmund, Carl Ludwig: Füred's Mineralquellen und der Plattensee für Aerzte und Badegäste. Pest, 1837. 108. 16. jegyzet és VI. – Veszprém Megyei Levéltár (VeML). Tihanyi Apátság levéltára (TAL). Acta abbatiae. fasc. 7. nr. 48.
7. Linzbauer, Franciscus Xaverius: Codex sanitario-medicinalis Hungariae. III/1. 1853. 70–72.
8. Pannonhalmi Bencés Főapátság Levéltára (PBFL). TAL Liber Perceptionum et Erogationum, 1749–1754. 148, 161.
9. Uo. 1776–1784. 105–114.
10. PBFL TAL Acta abbatiae. fasc. 11. nr. 65. litt. E.
11. VeML TAL Acta abbatiae. capsza 25. nr. 1.
12. Magyar Országos Levéltár (MOL). Helytartótanácsi levéltár (Htt. lvt.). Dep. eccl. oecon. bonorum. 1787. fons 167. pos. 28–32. – Uo. 1794. fons 55. pos. 4.
13. Uo. 1792. fons 15. pos. 15.
14. MOL Htt. lvt. Dep. sanitatis. 1786. fons 31. pos. 36. – Uo. Dep. eccl. oecon. bonorum. 1789. fons 50. pos. 24, 25.
15. Zákonyi 1988. 146. szerint Franz Musil mérnök készítette az első *Situationsplan* rajzát. A név olvasatát nincs módunkban ellenőrizni. – A második *Situationsplant* Thalherr József rajzolta. MOL Htt. lvt. Dep. eccl. oecon. bonorum. 1799. fons 30. pos. 50.
16. VeML TAL Vegyes tárgyú iratok, 34. doboz. – VeML TAL Acta abbatiae. capsza 7. nr. 2. 58.
17. MOL Htt. lvt. Dep. eccl. oecon. bonorum. 1793. fons 2. pos. 3, 13.
18. VeML TAL Acta abbatiae. capsza 16. nr. 17.
19. MOL Htt. lvt. Dep. eccl. oecon. bonorum. 1793. fons 2. pos. 1, 2.
20. Uo. 1792. fons 15. pos. 20, 21. – Uo. 1798. fons 34. pos. 30.
21. Lichtneckert András: A balatonfüredi Angolkert, a Játékszín és az Aréna építéstörténete. Balatonfüred, 2011. – Lipták Gábor: Balatonfüred fejlesztési terve a XVIII. században. Magyar Építőművészet. 1963. 2. sz. Az 1789. évi *Situationsplan* elkészítését tévesen Lechner Mátyásnak tulajdonítja. – MOL Htt. lvt. Dep. eccl. oecon. bonorum. 1792. fons 15. pos. 35.
22. MOL Htt. lvt. Dep. sanitatis. 1787. fons 10. pos. 44. – Linzbauer i. m. 328.
23. MOL Htt. lvt. Dep. eccl. oecon. bonorum. 1799. fons 30. pos. 50.
24. VeML TAL Vegyes tárgyú iratok. Uradalmi épületek leltára, 1814. (34. doboz.) – Az összeírásban nem nagy vendégszálló, hanem vendégistálló van, a vendégszobák száma pedig nem 82, hanem csak 66, mert közülük 16 fürdőszoba volt. Vö. Hudi József: A balatoni fürdőkultúra a reformkorban. Zalai Gyűjtemény 28. Zalaegerszeg, 1989. 116.
25. MOL Htt. lvt. Dep. sanitatis. 1818. fons 7. pos. 5. mell. 5. – Sigmund i. m. 24. – Horváth i. m. 14.
26. VeML TAL Acta abbatiae. capsza 7. Nr. 15. B jelű melléklet Mm jelű melléklete.
27. VeML TAL Actorum et correspondentiarum... fasc. IV. nr. 416.
28. VeML TAL Actorum et correspondentiarum ... fasc. VIII. nr. 889.
29. VeML TAL Acta abbatiae. capsza 16. nr. 27.
30. MOL Htt. lvt. Dep. sanitatis. 1843. fons 7. pos. 6. – Uo. 1844. fons 7. pos. 2.
31. VeML TAL Actorum et correspondentiarum... fasc. VII. nr. 812.
32. Schildmayer Ferenc: A balatonfüredi „kerektemplom” építéstörténete. (Műemlékvédelmi szakmérnöki diplomamunka.) 1980.
33. PBFL Acta abbatiae. Panaszkönyv, 19. – VeML TAL Acta abbatiae. capsza 7. nr. 15. B jelű mell. Mm jelű melléklete. – VeML TAL Actorum et correspondentiarum... fasc. X. nr. 2076. – Sigmund i. m. 22.
34. ZML Zala vármegye köz- és kisgyűlési iratai, 1836. február 29. 582. sz. – Sigmund i. m. 25.
35. Daday András: Újabb adatok a régi Balatonfüred történetéhez. Orvostörténeti Közlemények 44. Budapest, 1968. 117. szerint színháztartási jog is tartozott a Ferderber-féle épülethez, de az adásvételi szerződésben csak a kávéfőzési jog szerepel.
36. Miskolczy Károly: Balaton Füred mint savanyú víz. Veszprém, 1837. 15. – VeML TAL Savanyúvíz felügyelői számadások, 1835–1890.
37. Écsy László levele Kruesz Krizosztom főapáthoz, 1865. november 30. PBFL Acta archiabbatiae. Fasc. 17. III. d.
38. PBFL Acta archiabbatiae. Fasc. 17. Écsy László fürdőigazgató 1873. decemberi kimutatása.
39. VeML TAL Vegyes tárgyú iratok. Fürdőorvosi jelentések, 1889. (54. doboz.)
40. Uo. A Bencés Rend pere a Gyógyfürdő és Forrásvízvállalat ellen. (53. doboz.)

Köszönöm Kövesdi Róka Lajosnak a Pálóczi Horváth Ádám-féle térképhez nyújtott segítségét.

CSERNUSSI GÁBOR

EGY ELFELEJTETT TEHETSÉG, MISLYEI SÁNDOR

A balatonfüredi Városi Helytörténeti Gyűjteménybe 2012-ben egy érdekes anyag került.*

Vitorlásokat ábrázoló fényképek, vitorlás versenyek díjai, valamint néhány igazolvány, melyek mindegyikén azonos név szerepelt: Mislyei Sándor. Ha napjaink vitorlázóit kérdeztük, nevét szinte senki sem ismerte. Az idősebbek már jobban emlékeztek rá, többségük szerint jó, de nem kiugró teljesítményű vitorlázó volt, aki az 1950-es évek elején hirtelen eltűnt a Balatonról. A helytörténeti gyűjtemény anyaga, és a személyét érintő kutatás eredménye e sommás kijelentésnél sokkal árnyaltabb képet adnak róla.

Mislyei Sándor (1904–1973)

Mislyei Sándor 1904. január 27-én született Budapesten. Igazolványai is alátámasztják, hogy nevét nagyon sok helyen tévesen írták Misleyként.

Édesapja Mislyei Sándor, édesanyja Vahl Erzsébet.

Tanulmányai befejezését követően Fűzfőgyártelepen, a mai Nitrokémia Zrt. elődjénél, az 1921-ben alapított Magyar Lőporgyárüzemi Rt-ben vegyészként kezdett dolgozni.

A fűzfői gyár, és annak dolgozói részére felépült lakótelep ifjúságának sportolási lehetősége érdekében 1928-ban alapították a Fűzfői Atlétikai Klubot (FAK). A gyár kikötőjében 1935-ben felépült a mai napig álló csónakház, előtte hamarosan több vitorlás is állt.

A balatonfűzfői vitorlás kikötőben

A magyar vitorlássport részére nagy megtiszteltetés volt, amikor az Európai Vitorlás Szövetség (EVSZ) a Magyar Vitorlás Yacht Szövetség (MVYSZ) kérésére hozzájárult, hogy 1939. szeptember elején, Balatonfüreden rendezzék meg a 22-es binnenjollék hagyományosan évente eltérő helyszíneken rendezett Európa-bajnokságát.

Az osztály szabályzata alapján a hajókat a rendező félnek kellett biztosítani. A hajókat a Balatonfüredi Hajógyárban Hankóczy (Benacsek) Jenő tervei alapján készítették el.

A formájuk miatt a szakirodalomban azóta is csak „szappanhajó”-ként említett tíz remekművet Balatonfüreden, a Királyi Magyar Yacht Club (KMYC) előtt épített – a háború után lebontott – famólóhoz közszemlére kikötötték.

A balatonfüredi vitorlás kikötőben

A klub belterületén levő mólóra rálépni, sőt az azon álló hajókról közeli képeket készíteni csak oda bejáratosaknak adatott meg. Mislyey Sándor ezek szerint ekkor már közéjük tartozott, hiszen vitorlás szakmai szempontból pótolhatatlan képeket készített az elcsatolt városokról elnevezett vitorlásokról. A tervezett nemzetközi versenyt a világháború kitörése miatt (az előzetesen bejelentkezett versenyzők közül alig néhány érkezett meg) végül nem tartották meg, a hajókat lassan eladták. Egyiküket, a J/M 59 rajtszámút Mislyey Sándor vásárolta meg, amelyet később „Mókus”-ra keresztelt át.

A Mókus fedélzetén

1942 májusában szörnyű tragédia történt: feleségével, Varga Alice-el kettesben vitorláztak, amikor egy hirtelen jött vihar felborította a vitorlást. Felesége a még hideg víz okozta betegségben váratlanul, 32 évesen elhunyt, a budapesti Kerepesi úti temetőben lelt örök nyugalomra.

Egyesülete 1945 előtt nem volt a MVYSZ tagja, így annak tagjaként nem indulhatott hivatalos vitorlás versenyen. Ennek ellenére érdeklődött a versenyzés iránt, és az 1943 augusztusában Siófokon a Magyar Atlétikai Club (MAC) által rendezett 22-es binnenjolle versenyen – feltételezhetően e klub tagjaként – a legjobbakból álló I. osztályban a figyelemreméltó második helyezést érte el.

Hajója az orosz front átvonulását a gyár egy eldugott sarkában, szétszedett állapotban vészelte át. Amikor már a helyzetet biztonságosnak érezte, munkatársai segítségével újra összeállította.

A fűzfői vitorlázókat a Fűzfőgyártelepi Munkás Testező Egyesület (FMTE) szakosztályaként 1946-

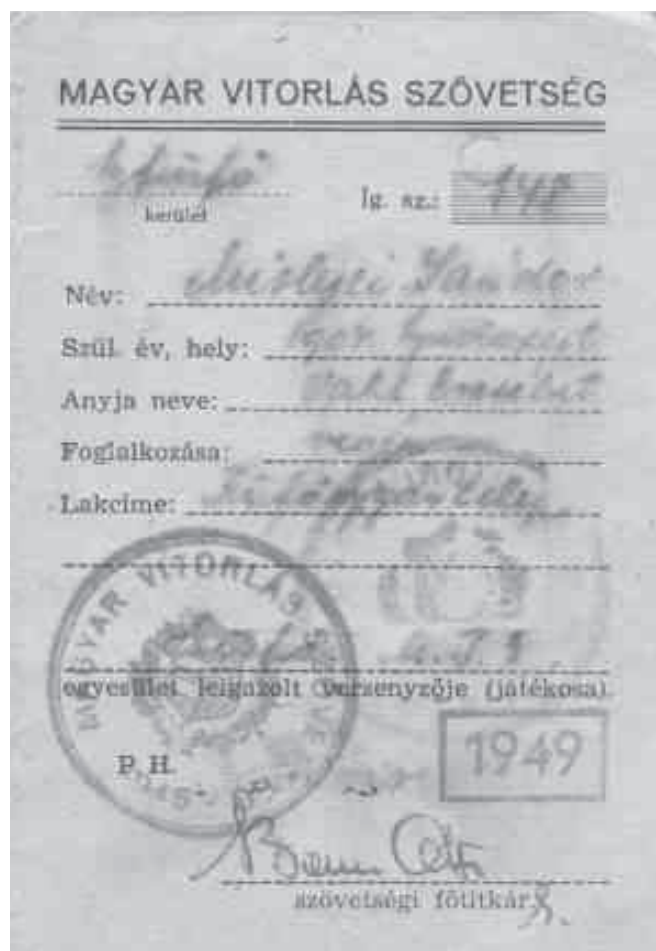
ban már szakági szövetségi szinten is jegyezték. Ennek is köszönhetően Mislyey Sándor hajójával az első, háború után Balatonfüreden megrendezett vitorlás versenyen az első helyért járó Jubileumi kupát társaival az FMTE színeiben fölényesen megnyerte.

Ettől kezdve egy sikersorozat indult el, a legtöbb versenyen, társaival az I–VI. helyezett között találhatjuk, a következőkben elsősorban országos jelentőségű eredményeit említjük meg.

1947-ben Korsós Károllyal Kalóz hajóosztályban a Magyar Bajnokságon a dobogó második fokára állhattak fel.

1948-ban Kalóz hajóosztályban a Balatoni Yacht Club által még a háború előtt alapított Kolossváry díjat nyerte el.

1949-ben a Magyar Vitorlás Szövetség (MVSZ) Mislyei Sándor részére adta ki az 148-as sorszámú tagkönyvet.

A Magyar Vitorlás Szövetség (MVSZ) tagsági igazolványa

Még ebben az évben ott volt a Mihálkovich János kormányzásával Fehérszalagot nyert „Vészmadár” nevű 30-as cirkáló legénységében, és megkapta a fűzfői klubhűségért járó FMTE emlékérmét.

1949-ben és 1950-ben Kopár Istvánnal – aki azokban az években a klub edzője is volt – a 22-es binnenjolle hajóosztály magyar bajnokai. 1950-ben a Szalonka (Snipe) hajóosztály magyar bajnokságát is megnyerik, teljesítményükért a Budapesti Sportegyesület (BSE) tiszteletdíját is ők kapják.

Ilyen előzmények után az 1951-ben a 22-es binnenjolle osztály magyar bajnokságán szerzett ezüstérem szinte már természetesnek tűnhet.

Addigi eredményei elismeréseképpen 1952. július 17-én a Magyar Minisztertanács mellett működő Országos Testnevelési és Sportbizottság az ő részére adta ki az 560. sorszámú, a Magyar Népköztársaság Kiváló Sportolója címet igazoló igazolványt.

Sajnos ekkor már mindenki tudta, hogy politikai döntés következtében a két nap múlva kezdődő helsinki olimpián a magyar csapatban nem lesznek vitorlázók. Az olimpia ideje alatt rendezett magyar bajnokságon már nem indult, viszont a szeptemberi váltott-hajós versenysorozatot fölényesen megnyerte. Ezt követően kortársai sem emlékeznek rá, hogy találkoztak volna vele itthon.

Ismerősei legközelebb 21 évvel később kaptak róla hírt. Második felesége, Pintér Mária a Bodeni tó közelében levő Feldkirchből gyász hírrel tért haza. Az 1973. június 27-én elhunyt vitorlázó hamvait a balatonalmádi templomkerti kriptában helyezték örök nyugalomra.

Magyar Bajnokság
(1947)

* Az anyag a következőket tartalmazza: 1 db sárgaréz serleg; 1db sárgaréz vitorlást stilizáló makett; 20 db (többnyire hajó oldalára erősíthető) fém plakett; 27 db különböző méretű és anyagú fém érem (többségében 3 hajóosztály érmeivel: 22-es yolle, „Szalonka” – snipe és kalóz.) [Az érmek és plaketek készítői közül teljes bizonyossággal csak Berán Nándort és Ludvig ...-t sikerült beazonosítani. Az összeállítás az 1943 és 1952 közötti időszakot öleli fel.]; 1 db fém névtábla; 2 db igazolvány; 1 db fényképalbum, kb. 205 db különböző méretű fényképpel.

HELYREIGAZÍTÁS

A 2013/1. sz. 10. oldalán a kép aláírása helyesen: Somogyi Gyula (1911–1994)

A 2013/1. sz. 23. oldalán a szövegben elírás történt. Az első hasáb, hatodik bekezdésének harmadik mondata helyesen: A **galíciai** Zaskow közelében esett el a császárért és királyért **1915** augusztusában.

LÁNG RÓBERT

EGY EMLÉKTÁBLA NYOMÁBAN

A balatonfüredi kikötőben a jegypénztár melletti falon egy érdekes emléktáblát láthatunk:

Régebben a Hajógyár irodaépületének bejáratánál egy másik, a gyár öntödéjében készített bronz emléktábla volt, amelyik ugyanannak az eseménynek állít emléket. Felirata: „Emléktábla 1983. Azon hajógyári dolgozók és hajósok emlékére, akik az 1945. március 24-én a fasiszták által felrobbantott balatoni hajókat kiemelték és helyreállították 1945-1950 között. MHD. Balatonfüredi Gyáregysége, MAHART.” [Szerkesztői megjegyzés: A tulajdonos-váltást követő napokban a leszerelt táblát Gáspár Gyula – volt hajógyári TMK vezető – őrizte meg, majd néhány évvel később Szelle Zoltán volt hajógyári mérnök közreműködésének köszönhetően került a Helytörténeti Gyűjteménybe.]

Az eltávolított emléktábla

De mi is történt itt 1945. március 24-én, és az azt megelőző hónapokban?

A frontvonal Balatonfüred felé közeledett. A Margit-vonal középső részéhez tartozó balatoni védőállásokat mindenütt megerősítették, a partvonalat aknazárral, drótakadályokkal vették körül. A parton és a sétányokon a szögesdróthengerek a közbeiktatott aknazárakkal akadályozhatták volna meg a szovjet csapatok partraszállását. Mögöttük lövészárkok, géppuskafészek és tüzérségi állások épültek. A védelmet támogatta még a 204/7. számú magyar fényszóróúteg 18 légvédelmi fényszóróval. Még 1944 októberében a Dunáról a Sió-csatornán át a Balatonra érkezett 9 darab 25 tonnás AM aknász motorcsónak. Ezeknek a 22 t vízkiszorítású motorcsónakoknak a többsége a Balatonfüredi Hajógyárban készült. Hosszuk 15,1 m, szélességük 3 m, merülésük 0,6 m volt, és 150 LE dízelmotorjaik segítségével 22 km/h végsebességre voltak képesek. Legénységük 3 fő, fegyverzetük egy 34/37M 8 mm-es Gebauer ikergéppuska és egy 36M 2 cm-es nehézpuska. A felszerelésükhöz tartozott még 6 darab folyami érintőakna is. A Balatonfüredi Hajógyárban páncéllemezeket szereltek és fegyvereket

telepítettek a Szigliget, a Csobánc, a Szent Miklós és a Szent István motorosokra, valamint további halászhajókat és polgári motorcsónakokat is fel-fegyvereztek. December elejére a Balaton déli partja Siófoktól Fonyódig már szovjet kézen volt, a polgári lakosság minden elképzelhető vízi jármű segítségével rémulten menekült át a tavon az északi partra. December 14-én 27 darab német rohamcsónak érkezett, ezeket Balatonfüredre, Udvariba és Akaliba helyezték. Közben a védők Tihany előtt mintegy 200-300 darab lehorgonyzott úszóaknát telepítettek. Ezek a 18M „É” típusú érintőaknák 200 kg TNT robbanótöltetet tartalmaztak. Az aknákat a horgonnyal együtt gurították a vízbe, majd az akna a sópálcika feloldódása után elszabadult és a kívánt szintig emelkedett. December végére a Balaton befagyott. A védők próbálták a jeget hajókkal töretni, de a tartós hideg miatt a feltört részek újra és újra befagytak. A jég teherbíró képességét aknászcsoportok ellenőrizték folyamatosan, majd robbanózárat építettek ki, a tihanyi révnél pedig lékeken keresztül fenékaaknát süllyesztettek el, amit parti megfigyelők elektromos vezetékekkel tudtak felrobbantani. Ezekből a 35M „M” típusú aknákból mintegy 20 darabot telepítettek 100-300 kg TNT robbanótöltettel.

A Balatonfüredi Hajógyárban közben folyt a termelés. A háború alatt fából készítettek hídemeleket (ún. bürüket) a gyalogság részére, és ugyancsak fából építettek rohamcsónakokat, aknakereső motoros hajókat és partraszálló csónakokat a német hadsereg megrendelésére. Az AM aknász motorcsónakok, a PAM páncélos aknász motorcsónakok és a ponton elemek már acélból készültek. Itt készült el még 1944 júliusában Benacsek Jenő tervei és irányítása szerint dr. Márkus Andor megrendelésére egy három darabból álló 75-ös Schärenkreuzer (Balatoni cirkáló/E) sorozat első hajója, a Nemere II. Ez a 18,55 m hosszú, 2,65 m széles, 10 tonnás, 21,7 m magas árboccal rendelkező hajó volt az, amelyik az 1955-ös balatoni Kékszalag versenyen 10 óra 40 perc alatt teljesítette a versenytávot. Ezt a rekordot csak 2012-ben sikerült megdönteni!

A szovjet csapatok közeledése miatt 1945. január 2-án az üzem kitelepítésére és Németországba szállítására lépések történtek, de ezt a magyar és német katonai parancsnokok nem tudták végrehajtani, mert nem volt meg hozzá a szükséges vasúti kapacitás. Így január 5-én új tervet dolgoztak ki, az ún. bénítási utasítást. Ennek lényege az volt, hogy a parancs kiadását követő 24 órán belül a termeléshez szükséges gépek legfontosabb alkatrészeit kel-

lett csak leszerelni, ezeket ládába rakni, amiket majd teherautók szállítanak el. Ekkoriban a gyár munkásai német megrendelésre rohamcsónakokon dolgoztak. Az időközben elkészült és félig kész darabokat január 20-án a Berlin Köpenick-i hajógyárba szállították.

Miután a szovjet hadsereg bekerítette Budapestet, a német hadvezetés Konrad fedőnéven három támadó hadműveletet is indított a védők kiszabadítására. Először Tata, majd Székesfehérvár felől is próbálkoztak, de a szovjet hadosztályoknak óriási veszteségek árán sikerült a támadó csapatokat feltartóztatni, majd a Budapestet védő magyar és német katonák kitörését megghiúsítani. A Konrad-III hadművelet során sikerült ugyan január 19-én Siófokot visszafoglalni, de február 7-én a szovjet támadások miatt újra ki kellett üríteni. A Szovjet Sajtóiroda 1945. február 13-án már a következőket írta:

„A 2. ukrán arcvonal csapatai ... február 13-án befejezték a Budapesten körülzárt ellenséges hadseregcsoport szétverését. Teljesen elfoglalták Magyarország fővárosát, Budapestet, a német védelem hadászati gócpontját. Ezzel egyben Bécs felé is szabaddá vált az út.”

Ez azért persze nem volt ennyire egyszerű. 1945. március 6-án megindult a Tavaszi ébredés fedőnevű német-magyar ellenlökés. A fő támadás a Velencei-tó és a Balaton közötti frontszakaszról indult a Duna felé, azonban 10 nap alatt a támadás összeomlott, a németek végleg elveszítették a hadászati kezdeményezés lehetőségét. Ezután egyszerre több irányból indult meg a szovjet ellentámadás. Március 15-én a hajógyárba megérkezett a bénítási parancs. A munkások a ládába azonban a gépalkatrészek helyett értéktelen vasdarabokat csomagoltak, így a teherautók ezeket szállították el. A szerszámokat és gépalkatrészeket az üzem kazánjában és a nádasban rejtették el, vagy elásták. Ez sokat segített abban, hogy a háború után nem sokkal a gyár újra termelhetett. Március 22-én elesett Székesfehérvár, 23-án Veszprém. A német és magyar csapatok mindenhol visszavonultak. A Szovjet Sajtóiroda 1945. március 25 és 26-i közleményei:

„A dunántúli hadműveletekről érkező jelentésekből megállapítható, hogy Hitler nagy erővel végrehajtott, de néhány nap alatt kudarcba fulladt támadási kísérlete nagyszabású hadműveleti tervet lett volna hivatva megvalósítani: a náci hadvezetés a nyugati hadszíntérről átszállított páncélos hadosztályokkal megerősített haderejével döntő csapást akart mérni a Dunántúlon küzdő szovjet

erőkre. A német támadási kísérletnek két súlypontja volt: az egyik a Balaton és a Dráva között, a másik pedig a Balaton és a Velencei-tó által határolt arcvonalszakaszon. A Balatontól délre támadásra indult német erőknek a legkisebb mértékben sem sikerült a szovjet arcvonalat benyomniuk. A szovjet csapatok rendkívül súlyos veszteségeket okoztak a támadóknak. A német hadvezetés a rendelkezésre álló erők zömét a Balaton és a Velencei-tó között összpontosította. A keskeny arcvonalszakaszon nem kevesebb, mint nyolc német páncélos hadosztály indult támadásra azzal a paranccsal, hogy minden áron törjön előre a Dunáig. Véres veszteségek árán elért kezdeti sikerek után azonban itt is megakadt a német támadás. Az ellentámadásba áttért szovjet csapatok hamarosan felmorzsolták a támadó német erőt, áttörték a németek védelmi rendszerét, és az így támadt hatalmas réseken át megindult a Vörös Hadsereg új offenzívája, amely máris hatalmas sikereket eredményezett.

A dunántúli harcok során hadifogságba került német katonák vallomásai alapján megállapítható, hogy a német véderő egyre nagyobb és végzetesebb üzemanyaghiánnyal küzd. A foglyok egybehangzó kijelentése szerint a náci hadvezetés egyetlen csapattestet sem tud már megfelelő mennyiségű üzemanyaggal ellátni. A benzinhiány következtében sok harckocsi és rohamlöveg már a támadás ötödik napjától kezdve mozdulatlanságra kárhóztatva tüzéségi állás szerepét töltötte be. Egy fogságba esett német repülőtest kijelentette, hogy alakulatát, a 15. bombázó osztályt benzinhiány miatt feloszlatták és katonáit mintegy 10.000, más kötelékekhez tartozó repülővel, rádiótávírásszal és repülőműszerésszel együtt gyalogos csapatokhoz osztották be. Vallomása során közölte, hogy sok német repülőtéren az üzemanyaghiány miatt százával vesztegelnek a harci repülőgépek.”

/MTI - Szovjet hadijelentés/

„A 2. ukrán arcvonal támadásba áttért csapatai Budapesttől nyugatra a Vértes-hegységben áttörték a németek erős védelmi övezetét és Esztergom körzetében szétzúzva az ellenség harccsoportját, 45 kilométert nyomultak előre. Támadó harcaik során elfoglalták Esztergomot, Neszmélyt, Felsőgallát és Tatát, valamint kétszázal több más helységet, amelyek között van: Tokod, Tát, Bajót, Tóváros, Tatabánya, Bánhida, Környe, Dunaalmás, Naszály, Mócsa, Kócs, Szend és Császár. 2. ukrán arcvonalunk csapatai a harcok során foglyul ejtették az ellenség hétezerrel több katonáját és tisztjét, és zsákmányoltak vagy megsemmisítettek 250 harcko-

csit és rohamlöveget, háromszáznál több ágyút és sok más hadfelszerelést és hadianyagot.

A Balatontól északra támadó csapataink elfoglalták Városlőd városát és vasútállomását, továbbá ötvennél több helységet, amelyek között van: Pápateszér, Bakonykoppány, Tapolcafő, Bakonyjókó, Magyarpolány, Szentgál, Tótvázsony és Balatonfüred-fürdőtelep.”

/Szovjet Tájékoztató Iroda/

Március 19-től a visszavonuló magyar és német csapatok látványa rendszeressé vált Balatonfüreden, és 20-ától megkezdődött a polgári lakosság tömeges menekülése is. A hadsereg a partot és a vasúti pályaudvart lezárta, megkezdődtek az előkészületek a különböző berendezések felrobbantására. Miután a szovjetek március 22-23-án éjjel áttörték a védelmet Balatonkenese magasságában, a magyar és német hadihajós egységek parancsnoksága, a Kommandant des Plattensee (parancsnok Salden kapitány) is megkapta visszavonulási parancsát. A személyi állományt a visszavonulás előtt utasították a polgári hajóállomány elsüllyesztésére. A németek először a magyar Illey-harccsoporttól kértek robbantó különítményt, de Illey Tamás folyamőr alezredes ezt nem teljesítette, ezért a megsemmisítéseket német műszaki alakulatok végezték el. 1945. március 24-én délután hullámsírba merült szinte a teljes balatoni hajóflotta. (Több forrásban március 26-a szerepel, mint a robbantás napja, ez

azonban valószínűtlen, hiszen a szovjet csapatok már 25-én bevonultak Balatonfüredre.) Robbantással elsüllyesztették a *Helka*, a *Jókai* és a *Kisfaludy* csavargőzösöket, a *Boglár*, a *Csobánc*, a *Csongor*, a *Gea*, a *Sió*, a *Szent István*, a *Szent Miklós*, a *Szigliget* motoroshajókat, a *Zala* és a *Veszprém* vontatógőzösöket, a *Dongó* motoros vontatót, a *Balaton* és a *Somogy* kotróhajókat, három *Csendőr* motorost, valamint két kompot, több uszályt és magánjachtot, kisebb motoroshajókat. A *Kelén* csavargőzös és a *Tünde* motoroshajó ekkor Révfülöpön horgonyzott a robbantásra várva. Másnap került volna rájuk a sor, de a hajnali órákban néhány hajós az életét kockáztatva felszökött a hajókra, és a fenékszelepek kinyitásával elsüllyesztette őket. Így a háború után ezekből csak a vizet kellett kiszivattyúzni, más jelentősebb sérülés nem esett rajtuk. A munkások 1945. április 20-án tértek vissza munkahelyükre és kezdték meg az újjáépítést. A *Tünde* motorost háromnapi munkával sikerült rendbe hozni, így megkezdhette menetrendszerű járatait Balatonfüred és Siófok között. Ezt a tihanyi aknazár felszedése után a *Boglár* motoros követte a Badacsony-Fonyód útvonalon. Majd következhetett sorban a többi még helyreállítható hajó javítása és üzembe helyezése.

Ezeknek a hajósoknak, akik ezt véghezvitték, és emberfeletti munkájuknak állít emléket a fenti tábla ...

Felhasznált irodalom:

Csonkaréti Károly – Benczur László: Haditengerészek és folyamőrök a Dunán. Budapest, 1991.

Kalmár László: Háború a Balatonon – hajórobbantók és hajómentők. = Badacsony 2012/5. sz., 8.

Veress D. Csaba: Harcok a balatoni védelmi vonalban (1944. december – 1945. március). = A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei. 1986. 563–585.

Veress D. Csaba: Balatonfüred a front első vonalában. = Füredi História 2007/2. sz., 14–27.

Wagner Imre: A balatonfüredi hajógyár története 1881–1996. Balatonfüred, 2006.

<http://csatomihaly.mindenkilapja.hu>

<http://www.wlb-stuttgart.de/seekrieg/km/mittelmeer/suedost/donaufloetille.htm>

Köszönet illeti Tóth-Bencze Tamás urat, a Balatonfüredi Városi Helytörténeti Gyűjtemény és Kiállítóhely munkatársát a forrásanyagok felkutatásában nyújtott segítségével.

KELLEI GYÖRGY

ÜZENETEK ODAÁTRÓL – KERESZTURY DEZSŐ ÉS GYURKOVICS TIBOR

Mentes vagyok mindenfajta kóros gyűjtőszenvédeletől, soha nem áldoztam fel az elkölthető, „felesleges” pénzemet és szabad időmet arra, hogy beszerzzek érdekes tárgyakat, dokumentumokat, relikviákat, amelyek már a meglevő készletet gyarapítják. Az efféle megszállottság elkerült, viszont nem vettem meg azokat, akik makacsul kitartanak hobbijuk mellett, és gyűjteményük bővítésén, változatosságán fáradoznak. Sőt, ha annak idején megkértek, hogy spontánul vegyek részt egy-egy kollekcio színesítésében, lelkesen tettem a dolgomat. A siófoki Balaton-parton nőttem fel, és a nyaraló vendégektől papírszalvétákat, gyufacímkeket, magyar és külföldi cigarettákat, bélyegeket kunyeráltam iskolatársaimnak, fiúknak és lányoknak egyaránt.

S aztán egyik évben 40-50 darabból álló könyvcsomagot kaptam ajándékba egy külföldi diplomáciai szolgálatra távozó ismerős családtól. A mini „könyvtárban” dedikált Krúdy, Móra, Márai, József Attila és Tersánszky köteteket találtam. Saját könyveimmel együtt szép kis válogatás jött létre. Ettől kezdve a zsebpénzem egy részét könyvekre költöttem, például az Olcsó Könyvtár-sorozatból még ma is őrzök jó néhány példányt. Shakespeare Romeo és Júlia című tragédiája Borsos Miklós illusztrációival három forintba került. Nem egy első kiadású mű így került a birtokomba, és később ezek egy részét, olykor szerencsés körülmények között, dedikáltatni tudtam. 1970-ben Füreden „botlottam” Robert Graves-be, a Claudius-regények írójába, és itt ismertem meg Keresztury Dezsőt (1904–1996), aki a szívkórházi gyógykezelések idején délutánoként Lipták Gáboréknál olvasta fel új költeményeit. S persze mesélt külföldi élményeiről, bécsi és berlini éveiről, Hitler hatalomra kerülésének időszakáról.

Dezső bácsi könyveit már jóval a személyes találkozás előtt beszereztem, Liptákékhoz már az *Így élt Arany János* című életrajzzal és az *Égő türelem* című verseskötettel érkeztem. Tanulmányait is olvastam, de a költészete ragadott meg igazán. A kritikusok nem ítélték „korszakalkotónak” a költészetét, inkább a tudós irodalmárt tisztelték benne. Olvasótáborát azonban költészetének köszönhette, letisztult, rezignált és minden időkben derűsen bölcs és mértéktartó líra az övé, a békés, értelmes élet foglalataiba illeszthetők. A Helikon Kiadó 1984-

ben adta ki *A kedves után* című verseskötetét, amelyet ezzel a négy sorossal ajánlott: „*A bánat túl erős még: / verset hiába írnék, / rossz lenne, / nincs hát értelme.*”

Keresztury Dezső

*A bánat túl erős még:
verset hiába írnék,
rossz lenne,
nincs hát értelme.*

*Kellei György-nek
mivel köszönöm.*

*Keresztury Dezső
85.*

Műveltségének és szellemi eleganciájának, sokoldalúságának páratlan dokumentuma a *Kapcsolatok* című kötete, amelyet a halála előtt jó egy évvel dedikált a szívkórházban, ahol meglátogattam. A főépület 132-es szobájában a felesége társaságában beszélgettünk. Dezső bácsi így nyilatkozott a költészet szerepéről, létjogosultságáról: „*A költeményre mindig szükség van, mert az ember ki van vetve a világmindenségbe, és itt van fölötte az iszonyatos égbolt, mely rászakad, ha nem vigyáz. Ebben a mindenségben elveszünk, ha nem csinálunk magunknak valamilyen kis világot, amelyet be tudunk tölteni. Ez körülbelül a költészet lényege.*” Amikor elbúcsúztam tőlük, sokáig ismételtetem magamban 1954-ben írt sorait: „*Mint dallamban a hang, héjban a mag: pihen, / zeng, száll, hull az idő forogatóján a lét... // Vágy, kín, csend: gyönyörű örület életünk, / S teljes, bár töredék a dal.*”

Keresztury Dezső
KAPCSOLATOK

Kellei Györgynek,
a Füredi Estélere
emlékhezve, amely ott
máig, a látvány-
nak számos gazdaja.
K. Dezső határya
Pécs, 1995. II. 24.

MAGVETŐ KÖNYVKIADÓ
BUDAPEST

***

Gyurkovics Tibor (1931–2008) író, költő két 1970-ben kiadott könyvén keresztül kedveltem meg: *Vaskakas* (versek) és *Ne szeress, ne szeress* (regény), majd három, illetve négy év múlva az *Isten nem szerencsejátékos* és a *Mindennapi szerelmünket add meg nekünk ma* című regényei kerültek a könyvespolcomra. Az ifjúságnak szánt köteteit leszámítva csaknem teljes a Gyurkovics életmű.

Tibor impulzív ember volt, égett és kihuny, dicsért és zsörtölődött. Farkas Edit pedagógus és Sigmund Olivér szobrászművész házaspárjánál, valamint Eigel István és Tassy Klára képzőművészeknél hozott össze vele a sors. Tiboréknak akkoriban a Siske utca elején volt egy kis lakásuk, közel Eigelékhez, akik feljebb, a Nagymező utca végén, egy nádtetős parasztházban töltötték a nyarakat, udvarukból csodálatos balatoni panoráma tárult elének. Gyakran poharazgatott itt Gyurkovics íróbarátaival, Bertha Bulcsuval és Szakonyi Károllyal. A közönséggel, az olvasókkal történő találkozások sem maradtak el, Tibor 1884 tavaszán járt a füredi Jókai-körben, *Leveleskönyv* című versgyűjteményét ekkor dedikálta. De járt Birkás Gyulánál is a Vasutas üdülőben, ahol a legendás Kávéházi esték programjaiban szerepelt, legutolsó látogatásakor dalra is fakadt. Kiállításokat is megnyitott a városban.

GYURKOVICS TIBOR
LEVELESKÖNYV

Kellei Györgynek
a Füredi Estélere
emlékhezve
1995. II. 24.

SZÉPIRODALMI KÖNYVKIADÓ
BUDAPEST

1986-ban Tibort a *Fekvőtámasz* című darabjában, az Ezredes szerepében láthattuk a veszprémi Petőfi Színházban. (A produkciót Tordy Géza rendezte.) Később – 1988 és 1992 között – itt lett dramaturg. 1992-ben jelent meg *A test balladája* című karsú kötete, amely infarktusa utáni („Ezek a versek kishalálom idején születtek.”) hosszabb-rövidebb költeményeit tartalmazza. Az idő tájt és később is sokat írtam róla a Veszprém megyei Naplóba és folyóiratokba. Ő kedves dedikációval „honorálta” figyelmességemet: „Kellei úrnak / érdemei nem / múlnak.” A test balladája immár több mint két évtizede vigaszt jelent a mindennapokban, különösen utolsó versének utolsó versszakával: „Nem félek a haláltól. / Megállok vele szemben. / De amikor lesújt rám, / Isten, ölelj meg engem.”

GYURKOVICS TIBOR

A TEST BALLADÁJA

- A Horror Club versel -

Kellei úrnak
érdemei nem
múlnak
1995. II. 24.

KRÁTER MŰHELY EGYESÜLET, 1992

TÓTH-BENCZE TAMÁS

A 2013. ÉV MÁSODIK FÉLÉVÉNEK KIEMELT ÉVFORDULÓI

A fűredi szanatórium

1913**100 éve**

A Klotild- és Erzsébet-udvar átépítésével, valamint az új, földszintes fürdőépület (Tibor-fürdő) kialakításával létrejött az egész évben működő szanatórium és szálloda, a mai szívkörház épületegyüttese. Say Ferenc tervei alapján 1912 októberében kezdték el építeni, 1913 nyarán már fogadott vendégeket. (Bővebben: Némethné Rácz Lídia: Balatonfüred nevezetes épületei. Balatonfüred, 2008. 33–39.)

Ferencsik János (1907–1984)

1988. július 15.**25 éve**

A sétányon felavatták Ferencsik János bronz mellszobrát, Ferenczy Béni alkotását. A neves karmester sok időt töltött fűredi nyaralójában, a zeneiskola ma az ő nevét viseli. Rongálás miatt a szobor jelenleg nem látható, a Városi Helytörténeti Gyűjteményben őrzik. (Bővebben: Szenfner-

né Varga Anikó: Ferencsik János, Balatonfüred első díszpolgára. Balatonfüred, 2002.)

1913. július 19.**100 éve**

Átépítése után megnyílt a nagyközönség előtt az 1880-ban felépült Gyógyterem. Nagyterme addig egy légterű volt, ekkor vízszintesen kettéválasztották, így nyerte el mai belső elrendezését. A földszinten étterem nyílt, emelete közösségi tér lett. (Bővebben: Fűredi História. 2003/2. sz., 8–9.)

2003. július 26.**10 éve**

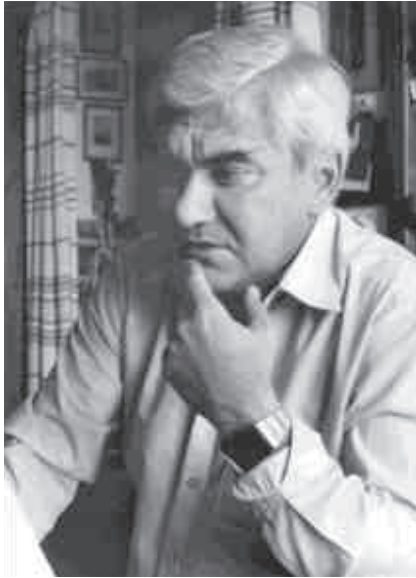
Ezen az Anna-bálon adták át először Szentgyörgyi Horváth Krisztina férje, az 1848-49-es forradalom és szabadságharc Aradon kivégzett tábornokának emlékére a – Balatonfüred Város Önkormányzata által alapított – Kiss Ernő-díjat.

Gárdonyi Géza (1863–1922)

1863. augusztus 3.**150 éve**

Született Gárdonyi-Agárdpusztán Gárdonyi [1897-ig Ziegler] Géza író. Legismertebb műve az „Egri csillagok” című regény. Egerben hunyt el, sírja a vár udvarán található. 1911 júliusi (ekkor az Erzsébet-udvarban szállt meg) látogatásán kívül, valószínűleg többször is járt Balatonfüreden. Fűredi témájú írásai közül legismertebb az 1906-ban megjelent *Anna-báli emlék* című novella. *Te, Berkenye* című kisregényének egyik fontos fejezete is itt, az Anna-bál idején játszódik. Balatonfüreden utca viseli nevét, emléktáblája a Fűredi Panteonban látható. Az Anna-bálon avatták 1975-ben. (Bővebben: Fűredi História. 2010/1. sz. 18–23.)

Szekér Ernő (1940–1988)

1988. augusztus 9.**25 éve**

Balatonfüreden elhunyt Szekér Ernő. Füredi lokálpatriótaként sokat tett a múlt emlékeinek megőrzéséért. Az arácsi katolikus temetőben nyugszik, savanyúvíz-kút őrzi nevét. 2005-ben posztumusz Pro Urbe-díjat kapott. (Bővebben: Füredi História. 2003/3. sz., 27–33.)

Mangold Henrik (1828–1912) egykori füredi szobra

1913. augusztus 20.**100 éve**

A sétányon leleplezték dr. Mangold Henrik fürdőorvos mellszobrát, Lányi Dezső alkotását. Ma már nem látható, 1944 októberében a nyilasok megsemmisítették. 1986-tól a Hotel Vasutas előtt emléktábla őrzi újra nevét. (Bővebben: Füredi História. 2006/2. sz., 10.)

Györök György
(1815–1888)**1888. szeptember 27.****125 éve**

Tisza-Abádon (ma: Abádszalók) elhunyt Györök György, az 1861 és 1863 között megjelenő *Balaton-Füredi Napló* szerkesztő-kiadója. Az első füredi újság a fürdőidényben heti két alkalommal jelent meg. Szerkesztősége és a nyomda a mai szívkórház helyén álló Új fürdőházban volt. Györök György emléktáblája, amelyet 1990-ben avatták a Ferencsik János Zeneiskola falán, jelenleg nem látható, újbóli elhelyezését a szívkórháznál tervezik.

A Brázay-villa 1943-ban (részlet a „Fény és árnyék” című filmből)

1938. október 29.**75 éve**

Brázay Zoltán megvásárolta az arácsi Baradlai-birtokot, és megkezdte korszerűsítését. A Balaton Gyöngye néven ismert soktornyos nyaraló (ma: Mikes Kelemen u. 19.) helyén az akkori viszonyok szerint korszerűnek számító villát építtetett. A birtokra út készült, bevezették a villanyt és a vizet. Máthé János irányításával teremtette meg híres kertgazdaságát. (Bővebben: Z. Karkovány Judit: Fegyvergyáros és gyümölcsstermesztő: Brázay Zoltán Balatonfüreden. Balatonfüred, 2012.)

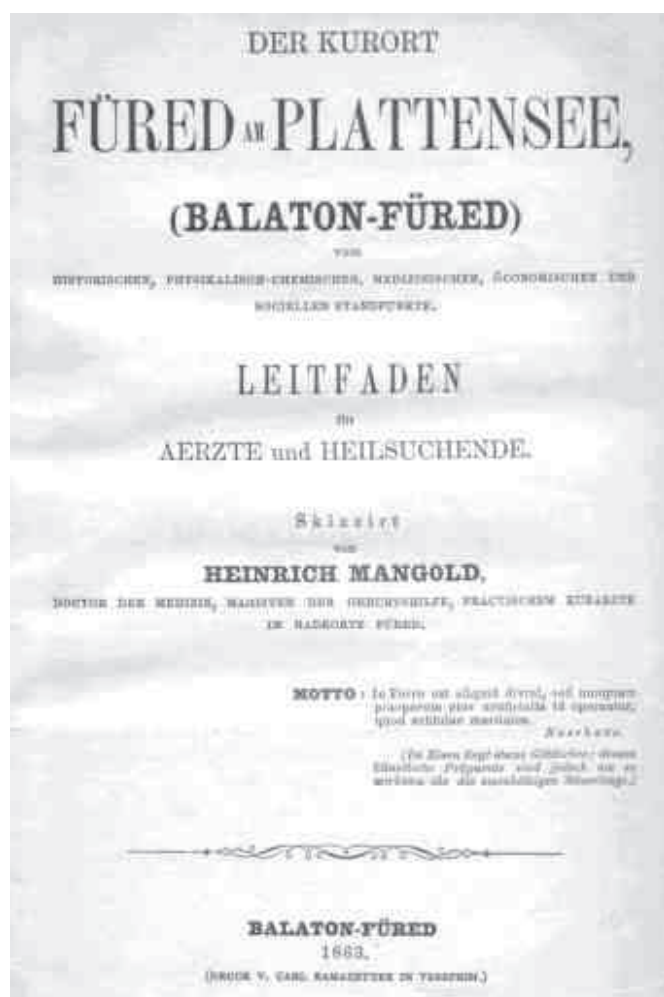
RÉGI KÖNYVEK

150 évvel ezelőtt, 1863 tavaszán jelent meg Mangold Henrik (1828–1912) magán fürdőorvos *Der Kurort Füred am Plattensee (Balaton-Füred)** és Orzovenszky Károly (1815–1876) fürdőorvos *Balaton-Füred és gyógyhatása* című munkája.

Mindkét kiadványnak nagy szerepe volt a gyógyfürdő hazai és külhoni megismertetésében, népszerűsítésében.

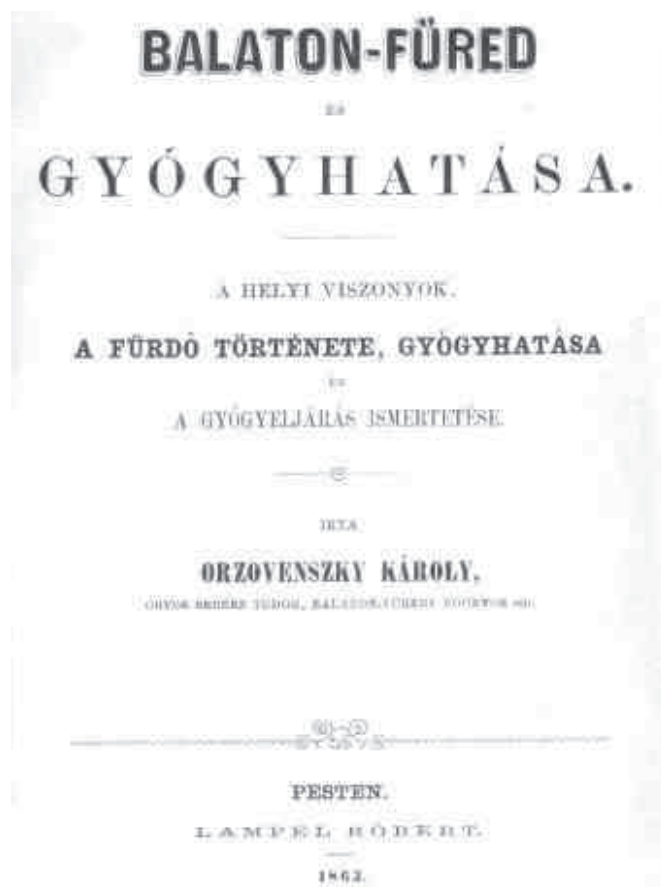
A Balaton-Füredi Napló szerkesztője a lap 1863 júniusában megjelent első számaiban felhívta az olvasók figyelmét két Füredről szóló könyvre. Orzovenszky Károly helyben és a pesti könyvesboltokban is kapható magyar nyelvű művét, valamint Mangold Henrik németül írt kiadványát ajánlotta az érdeklődőknek. (Lásd előző számunk *150 éve írta a Balaton-Füredi Napló* című írását.)

A német nyelvű könyv jelenhetett meg korábban, hiszen Orzovenszky megemlíti orvostársa írását. Mangold 44 oldalas ismertetőjének kiadási helye Balatonfüred, Veszprémben Ramasetter Károly nyomdájában készült.

Mangold Henrik könyvének belső címlapja

Az eredeti mű megtalálható a Városi Helytörténeti Gyűjteményben, olvasható még a 2007-ben Balatonfüreden megjelent, Lichtneckert András által szerkesztett *Párhuzamos történetek Európában* című összeállításban.

Orzovenszky Károly könyvének belső címlapja

Orzovenszky Károly fürdőorvos 158 oldalas könyve Pesten Lampel Róbert kiadásában, a Landerer és Heckenast nyomdában készült. Écsy László fürdőigazgató naplójában feljegyezte, hogy április 14-én Pesten Orzovenszkynél járt, s „*az újonnan általa kiadandó könyv históriájára nézvést felvilágosítást adtam.*” A könyv tehát a német nyelvűvel együtt a füredi szezon nyitáskor már bizonyosan kapható volt.

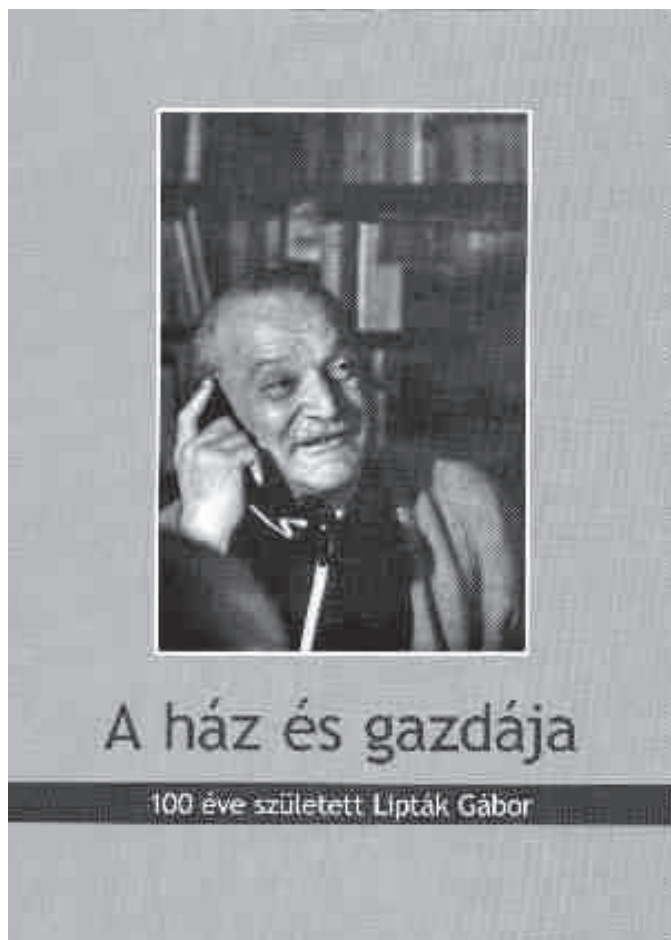
A mű másolata megtalálható a Városi Helytörténeti Gyűjteményben. Olvasható még az interneten: www.books.google.hu.

(A szerzők életéről és műveiről: *Balatonfüredi életrajzi lexikon*. Szerk. Baán Beáta. Balatonfüred, 2011.)

(NRL)

* Füred gyógyfürdő a Balatonnál.

ÚJ KÖNYVEK

A HÁZ ÉS GAZDÁJA

100 éve született Lipták Gábor
Balatonfüred, 2013.

A hagyományteremtőnek szánt Füredi kis-könyvfesztivál alkalmából (2013. április 20-án) mutatta be a Városi Könyvtár igazgatója az intézmény legújabb, ez alkalomra megjelentetett könyvét, amely Praznovszky Mihály irodalomtörténész szerkesztésében látott napvilágot.

2012 júliusában, Lipták Gábor születésnapja alkalmából rokonai, egykori barátai, tisztelői emlékeztek Gabus bácsira és feleségére, Pulcsi néniire. A temetői, és a Füredi Panteon-beli ünnepség után a Petőfi Sándor utcai házhoz zárandokoltak a meghívottak.

Az összegyűltek sok-sok humoros és szívszorító történetet elevenítettek fel a Lipták-ház életéből, megidézve a Lipták-házaspárnál töltött napokat, heteket. A találkozón elhangzottakról hangfelvétel készült az utókor számára, de felvetődött, hogy az emlékeket írásban is meg kellene örökíteni. Ez volt a jelen kötet „alap-eszméje”. A gondolatot a tett

kicsit megkésve követte, hiszen az ígélet már 2012 Karácsonyára szólt ...

A kötet azonban – hála a szerkesztő szorgalmának! – néhány hónapos késéssel elkészült. S hogy az ajándék még bőkezűbb legyen, nem „csak” az ott elhangzott emlékezések olvashatók a kis könyvecskeben.

A visszaemlékezések sora a rokonokéval kezdődik. Topolánszky Éva, Lipták Gábor szinte saját lányának tekintett unokahúga a „Szeretet és megbecsülés” hangján szól a vidám gyermek évekről, s a felnőttkorának menedékéül szolgáló házról és gazdájáról. Fia, Topolánszky Ádám a Ház nyitottságáról, a különös, mindenkit befogadó szellemiségéről ír. (A Ház (így nagybetűvel!) egykori vendégei közül a legfiatalabbak is öszülnek már.)

Illyésné Ötvös Tünde azt a szellemi műhelyt idézi meg, amely nagy hatással volt későbbi életére, gondolkodásmódjára. Felelegeti a neves és elismert művészeket, írókat, költőket, akiket hétköznapi „emberi mivoltukban” is volt szerencséje egészen fiatalon megismerni Liptákéknál.

Testvére, Ötvös Ágnes és az ő férje, Altorjai András a ház hangulatát, a benne élők harmonikus, boldog, szeretettel teli életét idézi meg: *„Így éltek ők Pannóniában, ott a Balaton felvidékén. A helyzet kívülről idillinek látszott, de nem volt az, ezért bolondoztak, játszottak, egymást szórakoztatták, felrúgták egy szigorú kor előírásait, és ezzel persze túlélték a nehézségeket, a szörnyűségeket. Tehát élni és túlélni, egymást támogatva, biztatva, szabadon.”*

A „Barátok” fejezet Örkény István író özvegye, Radnóti Zsuzsa dramaturg visszaemlékezésével kezdődik. Egy „alkotói barátságáról” ír, amelyben – Örkény stílusát ismerve – a humor természetesen főszerepet játszik. Lipták Gábor egykori füredi tisztelői – Rosta Sándor, Gaál Antal és Kellei György – megismerkedésük történetét idézik fel.

A családtaggá vált Gopcsa Katalin művészettörténész és Sumonyi Papp Zoltán költő a jókedvű születésnap ünnepségekről és a „nem létező irodalmi kávéház”-ról szóló emlékeiket vetették papírra.

A kötetben helyet kaptak olyan írások is, amelyek kiegészítik, színesítik a házról és gazdájáról szóló emlékeket. Palotai Erzsí írása 1986-ban a Szépirodalmi kiadónál, Sarkady Tamás visszaemlékezése 2005-ben a *Füredi História*-ban, Cséby Géza noteszlapjai 1993-ban a *Hévíz*-ben, Németh

István Péter irodalomtörténeti értekezése a *Kalauz az Aranyhídra* című kötetben, Radnics Magdolna riportja 1984-ben a *Barátság* című folyóiratban jelent meg.

A kötetet „Az ünnepelt” zárja: Lipták Gábor néhány gondolata a *Nyitott kapu*-ból. „... Bölcs nem vagyok, de ismerem a lényegtelen dolgok lényegét.

Ami rossz ért, vagy bántott, régen elmosódott a sok fényes emlék mögött. A múltó rosszat nem érdemes feljegyezni. Csak a jót és szépet. Mert az maradandó.”

A kötetet a családtagok, barátok, tisztelők által közreadott rajzok, fotók gazdagítják.

(SSH)

LEVELEK A LIPTÁK HÁZBA

Örkény István levelei Lipták Gábornak

Balatonfüred, 2013. Tempevölgy könyvek 11.

A Petőfi Irodalmi Múzeum őrzi a Lipták hagyaték egy részét, köztük a nagyon fontosakat: a vendégkönyveket és a kéziratokat. Az utóbbiak között lapul 99 levél, távirat, postai levelezőlap, amit Örkény küldött Balatonfüredre, de a levélírók között ott találjuk feleségét, Radnóti Zsuzsát is. Az ő segítségével válogattuk ki a kötetben megjelent leveleket, amelyek elsősorban az író élete, és alkotásainak folyamata miatt érdekesek, s nem kevés füredi adatot tartalmaznak. A jegyzeteket Radnóti Zsuzsa készítette. A könyv tartalmazza még többek között

Örkény leghíresebb füredi írását, „A sátán Füreden” címűt, ez az egypercesek előképe!

A jegyzetekben szereplő személyek mellett előfordulnak olyan fürediek is, akiket nem sikerült azonosítani. Kérjük, hogy aki felismeri valamelyiküket, az jelezze, hogy ezzel is teljesebbé tegye az összeállítást.

(p.m.)

***

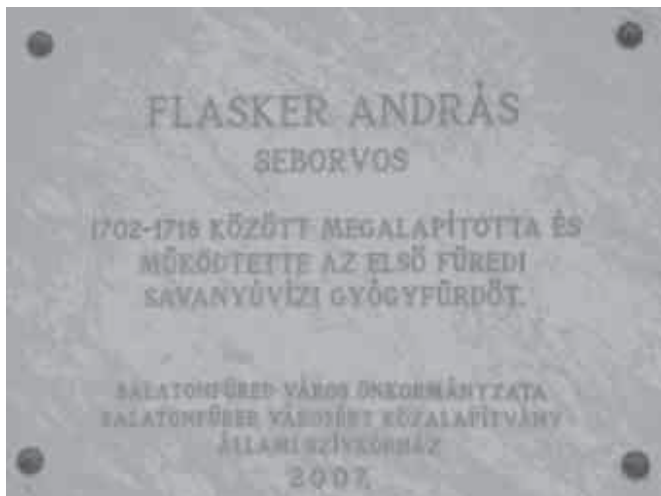
Szerkesztői megjegyzés: szerkesztőségünknek, a felhívásnak eleget téve, három személyt sikerült azonosítania. Az első a 8. lábjegyzethez tartozó Sáray Elemér, aki elképzelhető, hogy névelírás miatt, azonos néhai Sárai Vilmos mandulanemesítő kertészmérnökkel. Sáray Elemér (1896–1982) híres cigányprímás, neve ismertebb volt Sárai Vilmosénál, könnyen lehet, hogy így keverte össze a két nevet Örkény István. Sárai Vilmos Balatonfüreden élt, háza a Zsigmond utca 14. sz. alatt volt (ma átépítve a 16. sz.). Az Akaliban, 1949-ben létesült mandula fajtagyűjtemény vezetője volt.

A másik személy a 87. lábjegyzethez tartozó Haám István, aki elhallás miatt azonos lehet néhai Haán István balatonfüredi irodagép-szerelő műszerésszel (korábban tűzszerész honvédtiszt), akinek hajdani műhelye a Jókai utcában működött. Az 1940-es évek végén, az 50-es évek elején a balatonföldvári Spartacus Vitorlás Egyesület telepvezetője volt, ő maga is versenyszerűen vitorlázott.

A 63. oldalon említett Horváth dr. azonos Prof. Dr. Horváth Mihály (1924–2006) szívbetegséggel laborvezető főorvossal, aki 2003-ban „Balatonfüred Város Díszpolgára” lett, és a Balatonfüredi Helytörténeti Egyesület első elnöke volt. (Bővebben: Dr. Horváth Mihály: *Értől az óceánig*. Balatonfüred, 2005.)

TÓTH-BENCZE TAMÁS

PÓTLÁS A „BALATONFÜRED EMLÉKJELEI” CÍMŰ KÖNYVHÖZ

Helye: Az Állami Szívkórház főhomlokzatán, balra.

Felirata: „*Flasker András / seborvos / 1702–1718 között megalapította és / működtette az első füredi / savanyúvízi gyógyfürdőt. / Balatonfüred Város Önkormányzata / Balatonfüred Városért Közalapítvány / Állami Szívkórház / 2007.*”

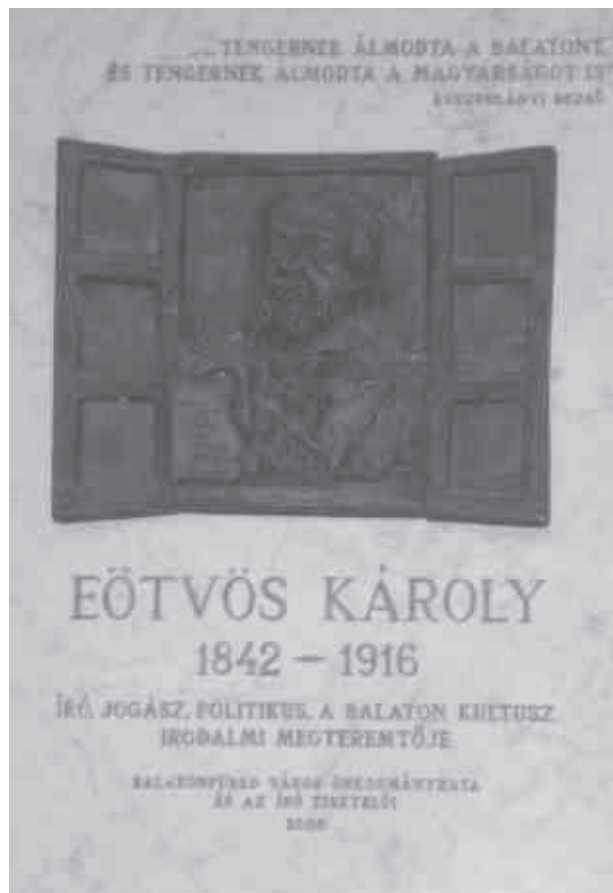
Felavatva: 2007. május 21.

Avató: Dr. Bóka István polgármester és Prof. Dr. Veress Gábor igazgató főorvos.

Anyaga: szürkésfehér márvány.

FLASKÁR/FLASKER András fürdős és seborvos

Élete korábbi szakaszáról nincs megbízható adatunk. Valószínűleg a soproni Fleischkher polgárcsalád leszármazottja volt. Neve először 1698-ban bukkan fel Székesfehérváron, majd később is, egészen – valószínűleg – 1722-ben bekövetkezett haláláig, többször szerepelt a városi jegyzőkönyvekben. 1702. május 21-én 1,5 hold irtásföldet vásárolt fiával, Ferencsel együtt, Darabos Gergely arácsi nemesstől, a savanyúvízi forrás közelében. Itt „fürösztő” kutat ásott (a savanyúvízi forrás használatától a nemesi közbirtokosság eltiltotta, ezért kellett egy második kutat ásni) és „fürösztés” céljára épületet emeltetett. Ez volt a füredi savanyúvízi forrás első kifejezetten gyógyászati célú felhasználása. 1718. március 7-én a területet eladta Demkovics Miksa János seborvosnak. Demkovics özvegye 1741-ben továbbadta Schusztér József seborvosnak. 1755-ben Schusztér özvegyétől Lécs Ágoston tihanyi apát megvásárolta, ettől kezdve az apátság lett a füredi források és környékének egyedüli birtokosa. (Bővebben: Füredi História. 2006/2. sz. 2–4.; Balatonfüredi Napló 2006/11. sz., 3.)

Helye: Füredi Panteon.

Felirata: „... *tengernek álmodta a Balatont, / és tengernek álmodta magyarságot is / Kosztolányi Dezső / Eötvös Károly / 1842–1916 / író, jogász, politikus, a Balaton kultusz / irodalmi megteremtője / Balatonfüred Város Önkormányzata / és az író tisztelői / 2008*”
Felavatva: 2008. március 14.

Avató: Dr. Bóka István polgármester.

Anyaga: szürkésfehér márvány, bronz relief.

A reliefet készítette: Raffay Béla szobrászművész.

EÖTVÖS Károly politikus, ügyvéd, író (*Mezőszentgyörgy, 1942. március 11. – Budapest, 1916. április 13.*)

Iskoláit Pápán végezte. Jogi pályáját Veszprémben kezdte. Volt országgyűlési képviselő is. 1878-ban Budapesten nyitott ügyvédi irodát, ellátta a tisztaeszlári vérvád vádlottjainak védelmét is. Édesanyja révén rokoni kapcsolat kötötte Balatonfüredhez, továbbá kisebb birtoka volt itt, ahova gyakran lelátogatott. *Utazás a Balaton körül* című könyvében is ír a fürdőhelyről. Emlékét Füreden szobor (1957), nevét utca őrzi. (Bővebben: Füredi História. 2009/1. sz. 11–13.)

Helye: Füredi Panteon.

Felirata: „*Balatonfüreden hunyt el és az / arácsi temetőben nyugszik / Zlinszky Imre / 1834–1880 / bíró, táblai elnök, a Magyar Tudományos / Akadémia levelező tagja, / a magyar magánjog és a polgári perjog / kiemelkedő művelője. / Nemzeti Kegyeleti- és Emlékhely Bizottság / Balatonfüred Város Önkormányzata / 2011.*”

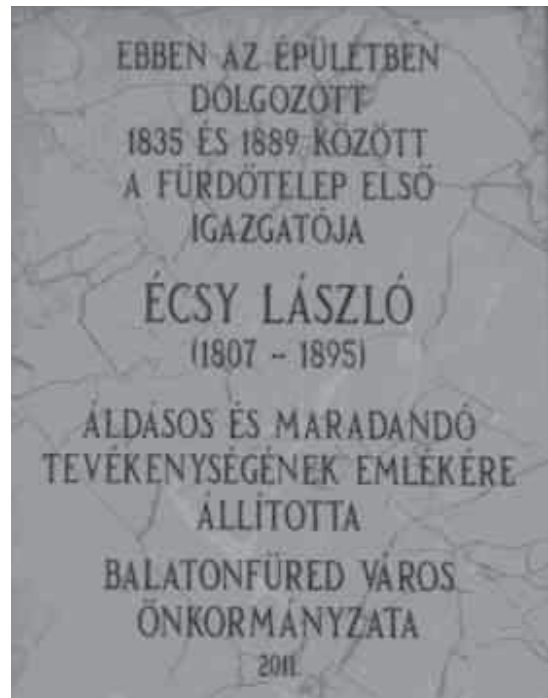
Felavatva: 2011. március 14.

Avató: Dr. Bóka István polgármester és Dr. Zlinszky János volt alkotmánybíró. Az emlékező beszédet Dr. Zlinszky János tartotta.

Anyaga: szürkésfehér márvány.

ZLINSZKY Imre, író, jogász (*Pest, 1834. november 4. – Balatonfüred, 1880. július 14.*)

A középiskolát a pesti piaristáknál végezte, egyetemi tanulmányait a pesti egyetemen. A jogi diploma megszerzése után az 1850-es években a helytartótanácsnál volt tisztviselő, majd bírósági szolgálatot teljesített: dolgozott Jászberényben, Cegléden és Kecskeméten. 1869-ben a Pesti Semmitőszékhez került, 1871-től táblabíró, az 1875–1880-as években kúriai bíró volt. Szakirodalmi munkássága során főként magánjoggal és polgári eljárásjoggal foglalkozott. A nemzetinek nevezett konzervatív irányzathoz tartozott, védelmezte az ősi, lényegében feudális jogintézményeket. 1876-tól az MTA tagja volt. Jogi tanulmányaival két ízben nyert akadémiai pályadíjat. Ferenchich Eleonórával kötött házasságot. Fiuk, Aladár középiskolai igazgató lett. Gleichenbergben, majd Füreden próbálta kezelteni betegségét, és itt hunyt el. Arácon, az ótemető katolikus részében helyezték végső nyugalomra. Elképzelhető, hogy ő nyugszik a korábban Orzovenszky Károlyénak vélt síremlék alatt. (Utóbbiról bővebben: Füredi História. 2010/1. sz., 15–17.)

Helye: Az Anna Grand Hotel épületének Blaha Lujza utcai falán.

Felirata: „*Ebben az épületben / dolgozott / 1835 és 1889 között / a fürdőtelep első / igazgatója / Écsy László / (1807–1895) / Aldásos és maradandó / tevékenységének emlékére / állította / Balatonfüred Város / Önkormányzata / 2011.*”

Felavatva: 2011. szeptember 21.

Avató: Dr. Bóka István polgármester. Écsy László munkásságát Molnár Judit önkormányzati képviselő és Dr. Lichtneckert András történész méltatta.

Anyaga: rózsaszínű márvány.

ÉCSY László fürdőigazgató (*Pér, 1807. december 1. – Balatonfüred, 1895. május 11.*)

Győrben végezte el a gimnáziumot és a jogakadémiát is. 1832 őszétől dolgozott a panonhalmi bencés apátságban írnokként. 1833-ban letette az ügyvédi vizsgát. 1834-ben a füredi fürdőhely újjáépítésének felügyeletére Füredre küldték. 1835-ben fürdőfelügyelővé, 1867-ben fürdőigazgatóvá nevezték ki. 1889 februárjában nyugállományba küldték. Sikeres működésének egyik, talán a legfontosabb titka abban rejlett, hogy kiváló szakemberekkel vette körül magát. Munkásságának köszönhetően a fürdőhely nagyon sokat fejlődött. Tevékenységéről naplót is vezetett. Sírja az arácsi ótemető katolikus részében van. Füred fürdőtelepi részén utca viseli nevét. (Bővebben: Katona Csaba: Écsy László balatonfüredi fürdőigazgató naplója (1850–1856). Balatonfüred, 2008.; Lichtneckert András: Écsy László balatonfüredi fürdőigazgató naplója 1863–1892. Balatonfüred, 2008.; Füredi História. 2010/4. sz., 27–32.)

Helye: A kikötő melletti rózsakertben.

Felirata: „*Hankóczy (Benacsek) Jenő / 1903 – 1976 / a klasszikus fa vitorlások / tervezőjének, / a BHRT vezérigazgatójának / emlékére helyezték el / tisztelői közadakozásból / 2012-ben*”

Felavatva: 2012. május 12.

Avató: Dr. Bóka István polgármester, Prof. Dr. Kollár Lajos és Kapócs Ferenc.

Anyaga: bronz.

Készítette: Lugossy László szobrászművész.

HANKÓCZY (1943-ig Benacsek) **Jenő** hajótervező, vezérigazgató (*Veszprém, 1903. június 18. – Budapest, 1976. december 26.*)

1926-tól 1928-ig az IBUSZ Rt. füredi yachtépítő üzemének mérnöke volt. Hároméves veszprémi kitérő után 1931-től a Balatoni Hajózási Rt. füredi hajóépítő üzemének mérnöke lett. 1939 szeptemberétől a vállalat hajóépítő üzemének cégvezetőjévé nevezték ki. 1941 decemberében üzemigazgatóvá, majd 1945 májusától a cég vezérigazgatójává is előléptették. Mindkét tisztséget 1948 januárjáig látta el, ekkor visszavonták megbízását. Tervei alapján, és az ő irányításával számos, különböző típusú balatoni vitorlás és motoros hajó készült. Ugron Gáborral együtt fontos szerepe volt a II. világháború után a hajóállomány helyreállításának és a balatoni hajózás újraindításának megszervezésében. 1946 szeptemberében, a balatoni hajózás megindulásának 100 éves jubileumi rendezvényén a füredi hajóépítő üzemből ő tartotta meg az ünnepi beszédet. 1943-ban felvette édesanyja családnevét. 1948-tól 1963-as nyugdíjazásig a Kohó- és Gépipari Minisztérium Hajóipari Igazgatóság Fejlesztési Osztályán, később a váci, végül az óbudai hajógyárban dolgozott. Az ő és felesége hamvait tartalmazó – a farkasréti temetőből áthelyezett – urnákat 2012. augusztus 3-án helyezték el a balatonfüredi köztemetőben, a város által adományozott díszsírhelyen. (Bővebben: Füredi História. 2012/2-3. sz., 25–28.)

Helye: A Vasút utca 1. sz. épület falán.

Felirata: „*Ebben a házban élt / 1967-től – 2002-ig / Bányai Erzsébet festőművész / és Máthé János főkertész / Balatonfüred díszpolgárai. / Állította: / Balatonfüred Városért Közalapítvány / Balatonfüredi Helytörténeti Egyesület / és a család / 2012.*”

Felavatva: 2012. június 21.

Avató: Molnár Judit önkormányzati képviselő.

Anyaga: sötétszürke gránit.

BÁNYAI (Baumgarten) **Erzsébet** festőművész (*Kőrösbánya [ma: Románia], 1909. november 27 – Budapest, 2002. június 21.*)

Második férjével, Máthé Jánossal Balatonfüreden ismerkedett meg 1965-ben, amikor a művésznő SZOT-beutaltként pihent itt. 1966-ban házasodtak össze. 1967-től élt városunkban. 1987-ben Balatonfüreden lakástárlata nyílt. Férje halála után szinte kizárólag kettejük életművének rendezésével foglalkozott. (Bővebben: Füredi História. 2009/2. sz., 24–28.)

MÁTHÉ János főkertész (*Sarkad, 1903. február 18. – Sümeg, 1999. május 5.*)

Nyugat-európai tanulmányútja során ismerkedett meg és házasodott össze 1936-ban füredi származású első feleségével (Béres Mária). A harmincas évek végétől az ő irányításával alakították ki a Brázaykertgazdaságot. 1949-től 1966-os nyugdíjazásáig városi főkertész volt. Első felesége halála után 1966-ban nősült újra. 1989-ben „Balatonfüred Városért Díj”-at kapott. 2003-ban emlékfát ültettek és táblát avattak tiszteletére a Tagore sétány és a Gyógy tér közötti parkban. (Bővebben: Zalotay Elemér: Bányai Erzsébet és Máthé János Balatonfüred díszpolgárai. Balatonfüred, 2003.; Balatonfüredi életrajzi lexikon. Balatonfüred, 2011.)

1997-ben együtt kapták meg a „Balatonfüred Díszpolgára” kitüntetést. Mindketten a balatonfüredi köztemetőben nyugszanak, díszsírhelyen.

Kitüntetések

„Balatonfüred Kultúrájáért” kitüntetésben részesült Sárköziné Sárovits Hajnalka, a Városi Könyvtár igazgatója, egyesületünk tagja.

A Balatonfüred Városért Közalapítvány elismerő oklevelét vehette át Karika Erzsébet, nyugalmazott könyvtáros, a „Balatonfüred Kultúrájáért” cím birtokosa, egyesületünk elnökségi tagja.

Mindkettőjüknek őszinte szeretettel gratulálunk, és további eredményes munkát kívánunk nekik. Ezúton is köszönjük az egyesület érdekében végzett munkájukat.

Sárköziné Sárovits Hajnalka átveszi a kitüntetést dr. Bóka István polgármestertől

Egyesületi élet

február

elnökségi ülés

Döntés született a Füredi História szerkesztőbizottságának újbóli megalakításáról.

egyesületi nap

Dr. Hudi József, a Pápai Református Gyűjtemény Levéltárának igazgatója könyvbemutatóval egybekötött előadása két pápai polgár (Voyta Adolf és Kacz Lajos) füredi kötődéséről.

március

beszámoló közgyűlés

A közgyűlés határozatot hozott, hogy az Arany János u. 12. sz. alatti bezárt épület helyett új telephelyül a Városi Könyvtár épületét (Kossuth Lajos utca 35.) jelöli meg.

április

egyesületi nap

Kötetlen beszélgetés a Füredi História terveiről, kilátásairól, pályázati lehetőségeiről.

koszorúzás

A Balatonfüred–Kovászna Testvérvárosi Egyesület megemlékezésén egyesületünk is koszorúzott Kőrösi Csoma Sándor szobránál.

május**bemutató**

A Füredi História 2013/1. számának bemutatója a Városi Könyvtárban. Kísérő rendezvényei: kamarakiállítás Somogyi Miklós gyöngyösi festőművész füredi vonatkozású képeiből, és a füredi Somogyi Gyula hagyatékából, amit leánya ajándékozott a Városi Helytörténeti Gyűjteménynek.

egyesületi nap

Séta a Bajcsy–Zsilinszky utcai református temetőben, Némethné Rácz Lídia tagtársunk vezetésével.

***

Halálozás

László Zoltán
(1925–2013)

Idős, néhány éve az aktív egyesületi élettől is visszavonult tagtársunkat veszítettük el a közelmúltban. 1948-tól élt Balatonfüreden. Előbb a község jegyzője, később a Dunántúli Regionális Vízmű balatonfüredi üzemegységének a vezetője volt. A táj szeretetéből adódóan több száz kötetes, a Balatonnal foglalkozó könyvtárat gyűjtött össze az évek során, amelyet 2008-ban a Városi Helytörténeti Gyűjteménynek adományozott, fényképekkel, újságokkal együtt. Korábban nagyszámú füredi képeslappal gyarapította a gyűjtemény állományát. Kutatta a füredi borhetek történetét, a régi épületek sorsát. Írásai jelentek meg a Füredi História hasábjain. A balatonfüredi római katolikus temetőben kísértük utolsó útjára.

Emlékét kegyelettel megőrizzük!

Kiállítás megnyitó a Városi Helytörténeti Gyűjteményben
Havas Erzsébet †, László Zoltán †, Somogyi Pál †, Szekeres Mihályné †, Wagner Imre †,
Karika Erzsébet, Tóth-Bencze Tamás

(1912)

(1920)

A Balaton vízállásának természetes ingadozása a korabeli képeslapokon
(Városi Helytörténeti Gyűjtemény)